

अथ

९४
५

(A) Srouka Sutram

(B)

१४
५

ग्रन्थनामः	“श्रौतसूत्रम्”	“प्रयोगरत्नम्”	ग्रन्थनाम
कर्तृनामः	?	Prayog Ratnam	कर्तृनाम
विषयः	वेदाङ्गम्	प्रयोगः	विषय

218

2233

सु
य
ह
१०
ती
ना
का
न
यिन

52

सूत्र उत्तरायणं
श्रीगुरुभ्यो नमः

సు. త్త. ప. శ. శ. చ. మ. య. ల. మ. గ. భ. ప. శ.

94
5 (A)

218

۹۹

92/2

924

94
5

92 3
94 7
99 2
95 4
96 2
97 2

60

माघार

धेतिनुप्रथमः कल्पोऽथ हि तीयोऽथामावास्यायामतिरात्रस्यात्रथादीक्षरंस्ति मावास्यायामतिरात्रसंस्काराय
 दक्षे हरेवामावास्यास्य सान्नाथवत्सानपाकुर्धुस्त्रिपदमाप्तीस्येन ब्रजित्वा पौर्णमास्यागामुपेयुः पौर्णमासेन
 त्रिब्रजित्वा मावास्यायामाद्युषमुपेयुः पुनरेवमावर्त्तयंतो ब्रजेयुरिंद्राग्न्योरयनंगो जायुषीभ्यामर्थमगो यनत्रिक
 दुकैः सरस्वतीपरिसर्पणस्य त्रास्यमुक्तं गवामयनेनैकपातीनि त्वहान्यतिरात्राः पृथ्याहश्च चतुर्थमिति तु गतयो
 थोक्तौ निष्ठादं प्रसवणी प्राप्योच्छान्तेयमुनामांकारपंचवेव नृथमभ्युपेयुरुहं देत्याग्नये कामायेष्टिर्वैराज
 तत्रास्ति स्यामश्वांचयुरुषांचधेनुकेदधुरेतद्वेस्थानं मृषत्सैकशान्नानीवागवांसहस्रमावेसर्वस्वज्यान्यां गृह
 पतिमरणे वा ज्यान्यां त्रिष्टतो विश्वजिता तिरात्रे णोतिष्ठे ॥ युर्गृहपतिमरण आद्युषागवागवांसहस्रमावे
 तिरास्य ॥ ६॥ अथ सवनीयाः क्रतुपत्रावोवात्यंतमाग्नेयो वै द्वाग्नो वाग्नेयी वारथतरपृष्ठेष्ठे ईष्टुहृष्टेष्ठे वै
 दक्षिणवा प्रायणायोदयनीययोरतिरात्रयोस्समस्ताना लोत्सेरन्ने द्वाग्नमंत द्वौ विन्यहं वै के कशारे कादक्षि
 नां नवे का दक्षिनी न्यूना मा लोत्सेरन्ने तेन नवेत्यथ यनेनेयुः सृतीयेरु निदशारात्रस्य द्वाविंशतमे कादक्षि
 वा

यनं

यस्सतिष्ठते त एतस्मिन् न वरात्रेति रिक्तपक्षनालसेरन्ये लव वामनमेकविंशरै इग्नं त्रिणवे वैश्वदेवं त्रयस्त्रिंशे
द्यावा दृथिवी योधेनुं चतुर्विंशे तस्या एव वत्सं वायव्यं चतुश्चत्वारिंश आदित्यां वशामष्टा चत्वारिंशे मेत्रा व
रुणी मविवाक्ये वैश्वकर्मण मृषसं महाव्रत आग्नेयमुदयनीयौ तिरात्रेपि वैकादत्रिणी मे वत्रयस्त्रिंशो पूरयेयुरभि
जेद्विधं जिद्विषुर्वेति द्विपक्षानि स्युः ॥ ७ ॥ अथ सत्रिधर्मादीदृणदिपि व्याप्ती देवानां च धर्माणां प्राकृतातीनि
वृत्तिस्सर्वशश्ववर्जयेयुर्ग्रामचर्यां सिरणं विवृतं स्रग्मिहा समनार्यादिभाषणमनृतं क्रोधं मर्षं प्रगाह
मि म निवर्षणं मारोहणी च वृद्धस्य नावो वारथस्य वादी न्नि तासि वा दनं दीक्षितस्त्रैवोपसदं सुप्तौ सुचैतौ वै सम
से द्वां ताः सूवरं सिणे मसि तप्तं तरं वा सर्वसाम्ये यथा वचनं न्युगीतवादिता न्यान्यांश्चाब्रुव्योपचारीन्ने चैनान्
जदि वेदि स्रुतोऽप्याश्रावयेयुर्नेदक्या नो एवाभ्युदिया न्नाभ्यमिया त्रेषां चेत्किंचिदायदोपनमेव मग्ने व्रतपात्र
सीति जपेदं व्यायवेतरेषूप हवन्ती सीता वकीर्णिनी तैरेव दीक्षित इवैरेवै पयुष्य पुनर्द्वै हेये सुराग्रा
यण कालेन चानी सवनीयां निवपेयुर्द्वै होपसत्सुव्रत दुर्गा आदयेयुस्तेषां ब्रह्म्यानि प्रयोक्ष्येदा सुव्यदि
नीय कालमुपसदं चतुर्थमेकस्या दुग्धेन तावदेव त्रिसिस्तैर्नेत्ता वद्वाभ्यामेकै न तावदेव सुसा सुहविरु

यो

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥ एवमुक्त्वा देवाः करुणं परित्यज्य पुरो लोकाः पयस्येति तेषां यद्यत्कामयि रंस्तत्र दुपविशुक्लये युगान्तिरदुद्योद
 यथै सोम्य वासुदेव निर्वापे युगिति शौतको यावत्तु रावं मन्ये र्वैश्वदेव मे के बाहस्पत्य मे के सर्वाबाहु सवनं मे पिबान्
 सिद्धं गाहं पत्य पुनरधि श्रित्यो पत्रतये रं न न्यान्वा पथा तस्य दाना मूलफले भ्य एतेन वर्तये युः पशुना च ॥ ८ ॥ तस्य वि
 त्तं गी व द्या मोह नू स जिह्वे प्रसोतुः त्रये न च द इहा तुः खैठः काकुडः प्रतिरुर्तुर्दक्षिणश्रोणि होतुः सया ब्रह्म लो दक्षिणी
 पवित्र मे त्रा वरुण स्य सर्वं ब्राह्मणानां सिनो दक्षिणी पार्श्वं सांसमधुर्योः सव्यमुपगाहणी सव्योः सः प्रतिप्रस्थातुर्द
 क्षिणो दोनेष्टुः सव्यो पातुर्दक्षिणो पुरुरवा वाकस्य सव्य आग्नीध्रस्य दक्षिणो वा दुरात्रेयस्य सव्यः सदस्यस्य स दं च
 रुक् च गृहपतेर्दक्षिणो पादौ गृहपतेर्व्रतप्रदस्य सव्यो पादौ गृहपतेर्नार्याये व्रतप्रदस्योष्टुनयोः साधारण
 सवतिर्गृहपतिरेव प्रविंष्याज्जाघनी पत्नीभ्यो हरति तं ब्राह्मणाय दद्युर्दक्षिणं ध्याश्च मणिका स्तिश्चश्च की कसा श
 वस्तु तस्तिश्चश्च वकी कसा अर्द्धं च वै कर्तस्यो नैतु रर्द्धं च वै कर्तस्य क्को माचशमितुस्त इह लणाय सदा
 प्रश्न ब्राह्मणस्या किरः सुब्रह्मण्यये तस्याग्निमित्रा सर्वे जा होतुर्वा ता वापुताः व्यष्टिं शतमेकपदाय ह्य
 हतिष इविंश दहारा वैष्टुता ब्राह्मताः स्वर्ग लोकाः प्राणाश्चैव तैरस्यर्गोष्ठा लोका नाहुर्वति प्राणोष्ठा चैव

यः श्वः सत्यां प्राह

तत्त्वर्गेषु च लोकेषु प्रतितिष्ठन्तो यं तिस्रसु स्वर्गः पशुर्य एनमेव विसृजत्यथ एतान्यथा तद्यथा सेल गत्वा पाप
 कृतो वा पशुं विमश्नीरं स्नादृक्कृत्वा एतान् पशोर्विसृजति श्रौतऋषिर्देवसागो विदांच कारता मुहाप्रोच्यैवास्मा
 ह्योका दुश्चक्राम ता मुहगिरिताय वा न्रव्यायामनुष्यः प्रोवाच ततो हे नामेतदवड्मनुष्या अधीयते ॥ ८ ॥ स
 वेसमानगोत्राः स्युरिति गाणगारिः कथं ह्या प्रीस्तकानि न वेष्टुः कथं प्रयाजा इत्यपि नाना गोत्राः स्युरिति
 नोन कस्तं वा पा व्यापित्वा इदं पति गोत्रां च या विज्ञेयास्तस्य रा ॥ ९ ॥ द्विमनुरादिः सर्वेषां प्रवरास्त्वावर्ष
 रं नावापि धर्मित्वा इजामद आ वत्सास्तेषां पंचार्धयोः सार्गव्य व्यावनाश्रवानौर्वजामदग्नेत्यथाह जामदग्ने
 नी सार्गव्य व्यावनाश्रवानेत्यादिष्वेण नी सार्गव्य व्यावनाश्रवानादिष्वेणानूपेति विद्वानां सार्गव्य व्यावनाश्रवा
 नोर्वजैर्देवैर्यत्कवाधौ लमोनमो कशार्क राक्षसादि सावर्णिशालकौमिनि देवत्यायनानां सार्गव्ये तद्व्य
 सावेतरीति श्येतानी सार्गव्ये न्यपार्थेति मित्रमुवाध्व्यश्चेति प्रचरं वा सार्गव्ये देवोदासवाध्व्यश्चेति
 शुनकानी गृह्यसमदेति प्रचरं वा सार्गव्ये शौनके होत्रगार्हमदेति ॥ १० ॥ गौतमाना मगिरसायास्य गौ

यज्ञे

न

१५५ वामदेवानामागिरसुवामदेव्यगौतमेति

सोमराजगौतमेति

तमेत्युचस्तीनामागिरसौचथ्यगौतमेतिरद्वगणनामागिरसराहुगण्यगौतमेतिसोमराजकीनामागि
वामदेव्यगौतमेतिवृद्धेदुव्यानामागिरसबार्हदुव्यगौतमेतिषुषदश्वानामागिरससपावर्दश्व
पत्यष्टादष्टहेकेबुवतेतीत्यागिरसमष्टादष्टपावर्दश्वैरुपेत्युद्वाणागागिरसबार्हस्पत्यसार
जोवीदनमातवचसेतिकहीवतामागिरसौचथ्यगौतमौशिजकाहीवतेतिदीर्घतमसामागिरसौच
देघतमसेतिभरदाजागिनेश्यानामागिरसबार्हस्पत्यनारदाजेति॥११॥ मुकुलानामागिरसनाम्य
मौकुल्येतितादृश्यहेकेबुवतेतीत्यागिरसतादृश्याम्यथमौकुल्येतिविष्णुवृक्षानामागिरसपौरु
त्रासदस्येतिगर्गाणागागिरसबार्हस्पत्यनारदाजगार्ग्यत्रौन्येत्यागिरससत्रौन्यगार्ग्येतिवाहिर
त्सर्पिगर्गश्वदत्तसेमगवानामागिरससांश्वरीषयोवनाश्वेतिमंधातारहेकेबुवतेतीत्यागिर
धात्रांबरीषयोवनाश्वेतिमंधातारहेकेबुवतेतीत्यागिरसगौरिवीतसांश्वरीषयोवनाश्वेतिमंधातारहेकेबुवतेतीत्यागिर

व म्व

हम

तिनाथो वासुदेवाक्षयगौरिवीनि सां हृत्येति ॥ १२ ॥ ॥ कल्लुचानामागिरसाजमीलू का ऊर्वेति ॥
रमुदेकं बुवतेति ॥ १३ ॥ ॥ बुवतेति ॥ १४ ॥ ॥ बुवतेति ॥ १५ ॥ ॥ बुवतेति ॥ १६ ॥ ॥ बुवतेति ॥ १७ ॥ ॥
रकाएवति कपीनामागिरसा महीयवोरुद्वयसेत्यथय रतेदि प्रवचनायथै तच्चौग्नौ शिरय
सरदाजां हृण कतान्नौ शिरयस्त्रेषामुभयतः प्रवृणीतै कमितरतो दावितरतो द्वौ वेतरतोर
नेतरतो न हि चतुर्णां प्रवरेष्वनपे चानामति प्रवरणं मीगिरसबाहस्यत्यक्षारदाजं काल
कीलेति ॥ १८ ॥ ॥ अत्रीणामात्रेणानस ॥ १९ ॥ ॥ त्रयार्वाश्चेति दाविष्ठिराणमात्रेय विंशति रप्यो
थेति धिकितणालव कालववमनु ततु किशिकानां वैश्यामित्रदेवरातो दलेति श्री म
नकायनानी वैश्यामित्रदेव श्रवसदेव तर सेति धनजयानी वैश्यामित्रमाधुर्दसधान

णी

णां

श्री

यान् समानगोत्रास्तु विश्वा मित्रो नुवर्तते। तौ च द्विसिष्या विश्वकश्यपश्च पृथक् पृथक्। योर्ध्वे योर्ध्वे
योर्योर्ध्वे सन्निपाते विवाहः। पंचांशे योर्ध्वे योर्ध्वे सन्निपाते विवाहः। विश्वा मित्रो जमदग्निर्धर
धर्मो तमः। अत्रिर्वसिष्ठश्च कश्यप इत्येते सप्त ऋषयः। सप्तानामृषीणां मनुष्याश्च माना य
तकोत्रमित्याचक्षते। एक एव ऋषिर्वाच त्वं चरेन्ननुवर्तते। तावत्समानगोत्रं मन्यत्र। नृवं गिरस
णादित्यसमानप्रवरैर्विवाहः॥१५॥ ॥ वासिष्ठेति वसिष्ठानीयेन्यनुपमन्युपराशरकुडिनेन्य
मन्युनी वासिष्ठाभरद्विर्बुध प्रमदेति परावाराणां वासिष्ठश्चाक्यपराशर्येति कुडिनानी वासिष्ठ
वरुणाकोडिन्येत्यगस्तीनामागस्त्यसिद्धार्थच्युतेऽमवाहेति सोमवाहो वोत्तम आगस्त्यदाठ्य
वाहेति तुरोहित प्रवरोराशौमथयदिसाष्टं प्रवृणीरन्। मानवैश्च लपोरु रवसेतीति सचा

गि वासना

मृत्युजानां वैश्वामित्रमाधुकुंदसाज्येति रोहिणानां वैश्वामित्रमाधुकुंदसरोहिणेत्यसकानां वैश्व
माधुकुंदसाहकेति पूरणवारिधापर्यतानीं वैश्वामित्रदेवरातपौरणेति कतानीं वैश्वामित्र
कीलेयघमर्षणानीं वैश्वामित्राघमर्षणानीं कौशिकेतिरेणूनीं वैश्वामित्रगाथिनरेणवेति वै
नीं वैश्वामित्रगाथिनरेणवेति नालकायनत्रालान्दोलोहिताहोलोहितजङ्गनीं वैश्वामित्र
कायनकौशिकेति कश्यपाणां काश्यपावत्सारासितेति निधुवाणी काश्यपावत्सारनेधुवेति
णी काश्यपावत्साररेण्येति नूडिनीं शीडिलासितदेवकेति काश्यपासितदेवलेति वा ॥ १४ ॥
भृगूणां विवाहो स्त्रिचतुर्णामादितो मिथः दीर्घतमाओचथः कहीवीश्वैक गोत्रजाः सरदा
निवेस्पृहाः शुभाः शौचिर्यः यकतः एते समानगोत्रास्युर्गर्गने केवदतिवै। दृषदश्वामुद्वला
हृद्वाः कण्ठो गस्त्यो हरितः संकृतिः कपिः यस्कश्चैषी मिथः इष्टो विवाहः सर्वे रण्ये जा मदन्यादि
३ इत्येतादयस्त्रयस्तेषां विवाहो मिथः शृण्वे। षष्ठां वै गोमादीनां विवाहो नृपते मिथः

मित्रकवे २

नोतदुणत्तावान्नित्यानिहोतुरित्तिगौतमः संघातादावनुप्रवृत्तत्वाद् व्युत्तशब्दत्वाच्च होचका
णामपिगाणगारिन्नित्यात्सत्रधर्मान्यस्य प्रगाथत्तचसत्तागमेधैकादिकतावदुद्धरे
॥१॥ चतुर्विंशो होताजनिष्ठेत्यामानो मित्रावरुणा मित्रं वयं रुवामहे वृत्तदक्षमयवां मि
त्रावरुणा पुरुषाणां चित्यस्ति प्रतिवांस्तरुदितेष्वलस्तोत्रिया मैत्रावरुणास्यो यादिसु
माहित इन्द्रमिद्राथिनो बृहदिन्द्रेणसंहि दृक्षस आदरु स्यधामचित्येका द्वेचैद्रादधीचो
स्त्वभिरुतिष्ठन्नो जसासदन्निधि विश्वा अपदिषदति ब्राह्मणा वंसिन इन्द्राग्नी आगतं सुत
मिन्द्रे अभ्यमानमो बृहता हुवेययोरिदमिर्यं वामस्य मनमन इन्द्राग्नी युवामि मेयज्ञस्य हिच्छ
रुचिजे त्वावाकस्य तेषां यस्मिन् सुवीरन्त्यस्तोत्रियो यस्मिन् सोनुरूप एकस्तोत्रियेष्वरुस्यु
योन्योनंतरं सोनुरूपेन चेत्सर्वे हर्षाणां लोचैकादिकस्तथा सत्यं देवो धर्मनुरूपेत्यनु

२

सु१

नीतीनोवरुण इन्द्रो विश्वतस्प रियसोमोतेनर इत्यारं न जीयाः। शस्त्वा स्यान्त्या न्यरिशिष्टाना
वपे श्वतुर्विंशमहाव्रतानि जिदिश्व जिदिषु वत्सु सर्वस्तोम सर्वपृष्ठेषु चोर्ध्वमापा सतिवा
स्तरुदिते व्यतेरिम तिरश्च्य वाश्वस्य सुचत इति तृचाः पर्यासाः सत्येव मैत्रावरुणस्य बलदस्ते
त्रियुत्तमः सपर्यासस्तदैवतमन्य पूर्वस्य स्थाने कुर्वीतान्यत्राषिसंनिपातेन तृचं सक्तं वान्न हिते म
का सने द्विस्त्रांसे न्महावाल निदं चे चूंसे। इधर्मनुरुपेत्य आरं न जीयाभ्यो वानासा कांस्तृचाना
वपेरन् गायत्रीकारं स हपः परिमस्य ज इति मैत्रावरुणो यः क कुतो निधारय इति वा पूर्वोष्ट्रं
दोपमातय इति ब्राह्मणा चूंसीता हि मध्यं भराणामित्येवा वाकः॥ यामरुत्वतीये प्रैतु ब्रह्म
णस्पतिरुतिष्ठ ब्रह्मणस्पत इति॥ ब्राह्मणस्पत्या वा पते पूर्वो नित्यं हिरदि द्राय गायतन वि
सुहासोरथमिति मरुत्वतीया ऊर्ध्वं नित्या कया धुनेति च मरुत्वतीये पुरस्तात्सक्तस्य

व२

॥ नमः ॥

से देव स्थितान् प्रगाथा मृष्ट्या तिलव्यो रन्व ह पुनः पुनरावर्तयेयुरे कै कं ब्राह्मणस्य त्यागामे
मरुत्तया नांध्रुव इन्द्रनिहोधायाश्च बह्वृष्यै रथतरं वा तयोरक्रियमाणस्यो निर्वासे द्वे रूप
वैराजशा करैवतानां च पृथ्व्यस्तोत्रियायोन्योर्द्ध्वा स्नासी विधानमन्व हंतान्य उर्ध्वं स्या मप्रगा
थान् क्रूरै रथतरस्योन्नयं शृणवच्च न इति बह्वृष्यै रथतरं वा तयोरक्रियमाणस्यो निर्वासे द्वे रूप
यत्तश्चनेति स द्विपद उपसमस्ये द्विपदा मिद्रमि देवता तय इतीतरेषां पृथ्व्यै वै कै कमन्व हंतदि
दासेति च पुरस्तात् कृत्स्नस्य त्रासे दुक्थ पात्रं च मसंश्चीतरातिग्राह्या न क्षयंति निष्केवल्ये नित्योन्न
क्षजपष्णोलशिपात्रेण नक्षिण ॥ ३ ॥ होत्रकाणां कयानश्चिञ्ज आसुवत्कयात्वं न उत्यामाधि
दन्यदिशंसतयश्चिञ्जो जना इम इति स्तोत्रिया नुरूपामैत्रावरुणस्य तवोदस्य मृती षहंतया
यामिसुवीर्यमनिप्रवक्षु राधसं प्रसुश्रुतं सुराधसं वर्यं च त्वा सुता वं तः क इवेदसुते स च

दि

२
विश्वाऽष्टतना अक्षिभिरतिरन्तरं मिद्रं जोहवी मि। या इन्द्रं जुज आक्षर इत्येका देवो द्रोमदायवा वृधे म
देम देहि नो दृष्टिः सुरुपकं च मृतये शुष्मि तमन्नुतये आयं तदव सूर्यं बण्मही असि सूर्योर्दुत्यद
रति वपुरु उत्ये मधुमत। मास्य मिद्रं प्रवृत्ति बुधमिद्रं यशा असीन्द्रं क्रतुन आक्षरं द्रज्येष्ठं
आक्षरात्वा सहस्रमात्रा तं ममत्वात्तर उदित इति ब्राह्मणा वृत्तिनस्तरोत्तिर्वो विददसुं तरणि रि
क्षिमा स नित्या मिदाह्यो नरो वयमेन मिदाह्यो यो राजा चर्षणी नायः सत्राहा विचर्षणीः स्था
दो रिह्यो विह्वत इह्यो हि सोम इन्द्रं दत्तये यदि द्रो दसी अवयत्वं त्रात क्रतो न किष्टं कर्म षान
शान्त्यो वृहतो अदयं उत्तयं शृणवन्न आ वृष स्य पुरुष सो कदा च नस्तरी रसि कदा च न
प्रयुष्टं सिय त इन्द्रं नयामहे यथा गौरो अपाकृतं यदि द्र प्राग पागुद ग्यथा गौरो अपाकृतं मि
त्येवा वाकस्य स्तोत्रिया नुरुपा जाय च नुरुपेस्तु वीर स्तोत्रियो नुरुप उर्ध्वं स्तोत्रिया

जम्बु

३२

नुरुपे न्यः। कस्तमिद्रत्यावसुंकं नव्यो अतसी ना। कद्वचस्या कृतमिति कद्वतः प्रगाथा अप प्राच
इदविश्या अमित्रा न्ब्रह्मणा ते ब्रह्म युजा युन । रुन्तो लोकमनु नेषु विद्वानिति कद्वस्य आर
भगीया उर्ध्वमारंभगीया न्यः सद्यो हजात इत्य हररुः शस्यं मैत्रावरुणोऽस्मादुप्रतवस्य शास्य
द्वि रित्तीतरां वही नस्तुक्त्वा सत्या या । त्वित्य ही नस्तुक्त्वा द्वितीयं मैत्रावरुण उडु ब्रह्मा
एयसितष्ट्वे तीतरा वहररुः शस्ये नूनं सात इत्यंत मुत्तम मही नस्तुक्त्वा निषलरुस्तो त्रियाना वंस्तु प
डुष्य देवः सविता हिरण्यये तिति स्तुक्त्वा हि द्या वायु धिवी । यज्ञे स्य वोरथ्य मिति
वैश्वदेवः पृथस्य वृक्षो वृक्षे शद्रिय । यज्ञे नव द्दते त्याग्नि मारुत मग्नि षोम इदमरुत कथ्यो वा ।
॥४॥ अतिस्रवः पृथ्या हानि रथं तर पृथान्य युजा निवृहत्पृथानीतरा णित्तीयादिषु पृथस्या
न्यहं द्वितीया निवै रूप वैराज शक्र रैवतानि ते षोयथस्त्वा नेक्रिया । या यो नीः शस्य सर्वत्र वा

नाभरत्न

४

स्वयोनिसावेन्यत्राश्विनाद्यज्ञाय द्वीपस्यत्वक्रियमाणस्यापिसानुरूपीयोन्याहावंशसे
धर्मितरस्यानुरूपाक्षेत्रकाःपरिशिष्टानावापानुद्धृत्यमित्रवयं हवामहेमित्रकुवेष्टतदक्षम
यवांमित्रावरुणानोमित्रावरुणोतिष्ठच॥४॥प्रवोमित्रायेतिवतुर्णाद्वितीयमुद्धरेत्प्रमित्रयो
वरुणयोरितिषट्काव्येतिरदाभ्येतितिस्रोमित्रस्यचर्षणीधृतद्वितिचतस्रोमैत्र्योयच्चिद्वि
तेवित्राद्विवावरुणमेतस्यतचमावपेतमैत्रावरुणोनित्यादधिकंस्तोमकारणात्पंचसह
शनवैकविंशोद्वादशचतुर्विंशोपंचदशत्रिणवएकविंशतित्रयस्त्रिंशोद्वात्रिंशतंचतुश्चत्वारिंशो
षट्त्रिंशतमष्टाचत्वारिंशेकात्मीयसीवैकारुषेकभूयसीवानारत्नणीयानपयसि
अत्याऐकादिकास्तुचाःपर्यासस्थानेषुब्राह्मणावृत्तिनक्षत्ररूपकृतुमृत्युइतिषेका
न्यावापउक्तोमैत्रावरुणेनेहैन्द्राग्नीइन्द्राग्नीष्वागतंताकुवेययोरिदमितिनेवेयंरामस्य

देवान् ५

मन्मन इत्येका दशायज्ञस्य हि स्थित्युक्ता वाकस्यो या त्विन्द्रो वस इति मरुत्वतीयमान इन्द्र इति नि
षेवत्यथ मस्या तिलविकस्य मध्ये दिन इत्युक्त एते त्रैस्तु प्रतीयादहीनस्तुक्तस्थान एवात्मा मिद्र
यं न इन्द्रः कथामहा मिन्द्रः इति धि एक इत्यस्ति गमश्च ग इमा मूष्णि कंति त्वाशा स द्व द्विरिति संपाता ए
कैकस्य त्रयस्य उक्ता मरुत्वतीयैर्युजते मन इह इव इति चतस्रो व इति वैश्वदेव ॥ ५ ॥ ॥ द्विती
यस्य चतुर्विंशेनाज्या वा योयेते सह सि ण इति द्वितीया सोमास आग हात्ये कोना देवादि वि
स्य रोति द्वे शुक्रस्याद्य गवात्रिर इत्येकाय वा मित्रावरुणेति पंचतृचागात्समदं प्रउगमित्ये
तहा च हते विश्वानरस्य वस्यति मिन्द्र सोमपा एक इति मरुत्वतीयस्य प्रतियदनु चरा वि
द्र सोमयातु तिरवमेति मध्येदिनो निष्के वल्यस्यो नमो विपरीते तार द्वा जो होता च त्र्यं कृत्या
चतुर्विंशिकं तृतीयसवन विश्वो देवस्य नेतुरि स्येका तत्सवितुर्वरेण्यमिति द्वे आविश्वदेवस्य
वा

त्यतिमितुवैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरा। वाज्यप्रउगे प्रतिपदनुचराश्चो न योऽयुग्मेष्टेवमति
ल्लवे॥६॥ तृतीयस्य अर्यमा। योजात एवेति मध्यं दिनं स्तुदेवस्य घृतेन द्यावा
पृथिवी इति तिस्रो नश्वो जातः परावतो य इति वैश्वदेववैश्वानराय धिष्णवा धारा वरामरुत
स्त्यमग्नप्रथमो अंगिरा इत्याग्निमारुतं चतुर्थस्यो योऽङ्ग इति निष्के वल्यं द्याम्यग्निम
स्य मेघावापृथिवी इति तिस्रस्ततमे अप इति वैश्वदेववैश्वानरं मनसेति तिस्रः प्रयेरुतं तेज
नस्य गोपा इत्याग्निमारुतं पंचमस्य कयाशुभा यस्तिग्मशृंग इति मध्यं दिनः कयाशुनीयस्य
तुनवम्युन्नमान्यत्रापियत्र निविज्ञानस्या द्रुतवती सुव नानामसि श्रिये इन्द्रमुसि वजि
वदिरिति तृचौ क दुप्रियायेति वैश्वदेववृहस्प दृष्टो वृष्टेराद्वयं नृचि त्सहजा इत्याग्निमा
रुतं षष्ठस्य सावित्रार्त्तवे तृतीयेन वैश्वानरीयं च कतरापूर्वोऽसा न केति वैश्वदेव प्रयज्य

वद्रमस्तोममित्याग्रिमारुतौमित्यसिप्लवःपलरुस्तस्याग्रिष्टोमावसितउक्थ्यामध्य उक्थ्ये
 पुस्तोत्रियानुरूपामैत्रावरुणस्य ॥ ७ ॥ एष्टुषुब्रवाष्ठितआशिरगामितारतः प्रवोवाजा
 अतिष्ठवोत्तिप्रयासिवाहसाग्रमहिष्ठायागायतप्रसोअग्नेतवोत्तिरिग्निवोवृधंतमग्नेयं
 यज्ञमध्वरंयजिष्ठंत्वावृमहेयःसमिधायआहुत्यातेअग्नद्रधीमह्युत्तसुश्चंद्रसर्पिषड्
 तिद्वेएकाचाग्निं तमन्ययोवसुरातेवस्तोमनोयमदाग्नेस्त्वरंरयिंनरं प्रष्टवोअतिथिंश्रेष्ठं
 यविष्ठत्तापतसद्रोनोअग्निराहुतौयदीदृतेतिराहुतआघ्रायेअग्निमिधतद्रमाअतिप्र
 णोनुमद्रस्यथब्राह्मणाहुंसिनोभ्रातृव्योअनात्वंमातेअमाहुतरोयथैवाह्यसिवीरयुरेवा
 ह्यस्यरुन्ततर्ततेमदंगुणमसितम्वसिप्रगायतवयमुत्वामपूर्व्यो न इदमिदंपुरेद्रा
 यसामगायतसखायआशिषामहियएकद्विदयतेयइद्रसोमपातमएद्रनोगध्येडु

इन्द्रनोगधिप्रियः
 इन्द्रमध्वोमहितः

मधोमदिंतरमेतोन्विद्रस्तवामसखायस्तुहींद्रव्यश्ववत्वन इद्रासरवयमुत्तामपूर्वैयोनइ
 दमिदंपुरायाहामइंद्रवदितिसमाहायोनुक्तपो।नालव्योअनात्वंमातेअमोदुरोययेत्यंवा
 वाकस्येद्रविश्वाअवीदृधंनुक्थमिद्रायशस्यश्रुधीहवतिरश्व्याआश्रुतृकर्णश्रुधीहवम
 साविसोमद्रैद्रतद्रममिद्रसुतंपिबयदिंद्रवित्रमेहनायस्तेसाधिसोवसेधुरासिंधुसुवाकविर्व
 वास्यसिराधसेगायंतित्यागायत्रिणआत्यागिरोरथीरिवेतिसूक्तानामिकैकंशिष्टावपेर
 न॥८॥॥स्तोमेवर्द्धमानइमाउवांलुमयोमन्यमानाइतितिसूद्रैद्राकोवामितिसूक्तेश्रुष्टीवा
 यज्ञोमुवांनरापुनीषेवामिमनिवांतागधेयानीत्येतस्ययथार्थंमैत्रावरुणोयस्तस्मै
 योअदिसिधज्ञेदिवइतिसूक्तैअस्तेवसुप्रतरमाया।त्विद्रस्यपतिरिमाधियमितिब्राह्मणा
 चसीविलोनुक्तमितिसूक्तैपरोमात्रयेत्यंवाक॥९॥पृथस्यानिसूक्तेनोक्तैअरुनी

[illegible]

ॐ नमः

30

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

पादेषु

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

मदेथमदैवो ३७७ ७७ ७७ मोथा मोदैवोमित्यस्य प्रतिगारः प्रथमा दधौ कारा दधुर्न्यस्व
येद्वितीया द्वा व्युपरमं हैके यथा वा संपादयिष्यं तो मन्येरन्वा योशु क्रोत्रया मिते विहि होत्रा
अवीता वायो ~~...~~ शतं हरीणां मिं द्रश्च वा य वे मां सो माना मा चिकितान सुकृत
आनो विश्वा भिरुति निस्य मुवो अग्रहणामपत्यं वृजिनं रिष्ठं बितमे नदी तम इत्यानुष्टुभं प्र
ठगमे कपातिन्यः प्रथमस्तत्रायज्ञेतिरीम ह इदं वसो सुतमं धइति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरो
श्रुधी हवमिंद्रं मरुत्वा इद्रेति मरुत्वतीयं मं त्ये नि विदं दध्या दने कत्ता वेस्तक्ता नां वै राजं चेत्पृष्ठी पि
वा सोममिंद्रं मरुत्वेति स्तोत्रियानुरूपौ कुहश्रुत इंद्रो युध्मस्य तइति निष्के वल्यं श्रुधी हवीयस्य
तुत्तच आद्ये ईचा दिष्ठु न्यस्व एव कुहश्रुतीयस्य विराजामध्यमेषु पा देषु नित्य इह प्रतिगारो
न्यस्वादिः प्रणा वातः प्रणा वे कुहश्रुतीयानां म ईर्वा शश्चै न दुत्तमा वजं न ते गिरो अपिमृष्ये तु

८

म४
नवन
गोः ३

रस्य प्रवोम देमहि वृधे सरधमिति च तस्वस्तिस्वश्च विराजस्तासामृद्धमारं तणीयास्य
स्तु चानावपेरं प्राद्यं मैत्रावरुणास्तस्योत्तमादिशस्ता नान्तं च ब्राह्मणा हंसीतस्य चाढा वा
कोयजामह इन्द्रं वज्रादहिष्णामिति द्वितीया नेवमेव पंचमेहनियश्चिद्वि सत्यसोमपाद त्वेके
कमेवमेव षष्ठे हनो द्रायदिद्यौरसुरो अनमतेत्येवमेव ॥११॥ स्तोमेवर्द्धमानेको अद्य नयो वने
नवाय आयात्यर्वाडिः त्वष्ट्रं अन्वावपेरं न्युपरिष्ठासा रुचे पीनी तैरप्यनतिशस्त ऐं द्राणि त्रेष्टुभा
न्यं रुचेष्टान्यावपेरं न्येतान्य नोप्यातिशंसनमेकया द्वाभ्यां वा प्रातः सवने परिमितासि रुतोर
योः पंचमस्येमसृष्टुवो अतिथिमुषर्बुधमिति नवाज्यमानो यज्ञं दिवि स्पृशामिति द्वे आनो
वायोमहेतन इत्येकारथेन पृथुपाजसा बहवः सरचक्षस इमा ऊवां दिवि स्पृशः पिबासु तस्य
रसिनो देवं देवं वो वसे देवं देवं ह रुदुगायि षेव च इति बार्हतं प्रमुर्गं प्रगाथानेकं द्वितीयोत्त

३

३

मवर्जयत्याचजन्यया वित्रो द्वादशो मपा एकद्वितीमरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचराववितासील्लाहो
द्रपिबतुस्यमितिमरुत्वतीयंशाकरचेत्तृष्टमहानाम्यस्तोत्रियस्ताअध्यर्द्धकारंनवप्रकृत्याति
स्रोत्तवंतितातिःपुराषपदान्युपसंतनुयात्यचाक्षरत्रःपूर्वाणिपंचसर्वाणिवायथानिर्ज्ञाते
योनिस्थानेतुयथानिर्ज्ञातंसपुराषपदाउत्तमेनसंतानःस्यादोरिच्छाविह्वतउपनोदरिभिः
सुतमिदंविश्वाअवीवृधन्नितित्रयस्तुचाअनुरूपाःप्रेदं ब्रह्मेद्रोमदायसत्रामदोदितिनिष्के
वर्त्यपाक्तेपूर्वेस्तुकेमरुत्वतीयपाक्तेनिष्केवर्त्येआद्येतुत्रिष्टुबुत्रमेतैरवसानेज्ञातकृतोसमस्तु
जिदितिमरुत्वतीयेशचीपतेनेद्येतिनिष्केवर्त्येनिष्केवर्त्ये॥१॥यादितिसन्नमोध्याय॥
॥षष्ठस्यप्रातःसवनेप्रस्थितयाज्यानांपुरस्तादन्याःकृतोत्तान्यामनवानंतोयजतिवृषनि
द्रवृषपाणासईदवःसुषुमायातमद्विनिर्वनोतिहिसुचन्रह्यंपरीणसोमोषुवोअस्मदति
यो४

तानि पौंस्यौ षणो अग्ने शृणु हित्व मीलितो मिहो तारमन्ये दास्यंतं दध्यद्भुमे जनुषं पूर्वो अग्नि
 रा इत्येवमेव माध्यंदिने दध्यद्भुतत्रानवानपि वा सोममिद्रसुनवामदिनि रिद्राय दिद्योरसुरो
 अनमते तिस्रस्तु प रिष्ठात् च त्रुया जाना प्रेष मते सो यजं च चानवानमुत्कं ग
 तैरसौ यजेति प्रेष्ये देवमेव यजति तु न्यहि न्वानो वसिष्ठ गा अप इति द्वादशा यं जायता मनुषो ध
 रा मणीत्याज्यमेकेन दान्या च विग्रहस्त्रि सिरवसानं चतुर्भिः प्रणवो यत्रा ईर्चशः पारुषेया
 स्तीर्णं बहिरिति तृचो सुषुया तमद्रि ति युवा स्तोमे नि देव यतो अश्विना वर्म रुद्र इन्द्र षणि द्रा
 क्ति श्रौ ष लो षणो अग्ने शृणु हित्व मीलितो ये देवा सो दिव्ये का दश स्ते यम ददा दत्त सम ण च्यु
 तमिति प्रउर्गं द्वे द्वे का च पंचमं एक पाति न्य उपो त्तमं उ त्तमे नृ च म न्या स अष्टाक्षरा नवा स पूर्वो
 मरुतां त्रय इन्द्रस्य सोमा इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरौ यत्वरथमिद्रस्यो दृषेद्रमरुत्व

इति तिस्र इति मरुत्व तीय मे के नाये वसाय द्वाभ्या प्रणुया द्वाभ्या मवसाय द्वाभ्या प्रणुया द्वा
 त्रपठः पारु छे प्यै रै व त चे सृ ष रे व ती र्नः सध मा दे रे वौ र इ दे व त स्तो ते ति स्तो त्रिया नु रू पा नं द्र
 या लु प नः प्र घा न च स्या त्त रे क इ ति नि के व ल्य म ति स्य दे व स वि ता र मो ऽप्यो रि त्ये का त त स वि तु र्व
 रे ण्य मि ति दे दो षो आ गा दृ रु का य द्यु म द्वा घा थ र्व ण स्तु रि दे व स वि ता रौ त सु षु खं तः सिं धु र्
 नु स ह्य स्य यु वा नी ध द्रो घ वा चं सु शो र्व स घा नो दे वः स वि ता सा वि षु द्वा सु प त्रिः उं ने सु द्वि ती सु धा तु रि ति
 वै श्व दे व स्य प्रा ते प द नु च री चो त्र मं स कं त्री णी द मि ल्हा रौ द मि ति प्रा गु त्र मा या ये य ज्ञे ने त्या व प ने त स्या
 र्द्ध च शं ष प्रा गु त्र मा या उ ध्वं च तु र्थाः त्रि ष्टे श स्त्वा स्य स्ति नो मि मी ता म श्वि ना त्त ग इ ति तृ च इ ति वै श्व दे व
 ॥१॥ ॥ हो त्र का णां द्वि प दा स्वि हो कृ ये षु स्तु व ते त उ र्ध्व म नु रू पेभ्यो वि कृ ता नि त्रि ल्या नि शं से यु म्मे त्रा व
 रु ण स्या ग्ने त्वं नो ऽत मो ग्ने न व सु ष मि धा स मि द्वा इ ति स्तो त्रिया नु रू पा व थ वा ल र्वि

कृ

म
 उ
 म

ल्या विहरेत्तु दुर्लभो लशिनारुक्कानां प्रथमद्वितीये पष्ठस्तृतीयचतुर्थेऽपि द्विचर्चशः कुरापचमषष्ठे व्यति
 मर्शं वा विहरेत्पूर्वस्य प्रथमा मुत्रमस्य द्वितीययोत्तरस्य प्रथमा पूर्वस्य द्वितीययोत्तयोर्नाना चर्चा प्रथ
 मद्वितीयाभ्यां पादाभ्यामवस्येत्प्रथमद्वितीयाभ्यां प्रथुयात्तृतीयोत्तरमाभ्यामवस्येत्तृतीयोत्तरमा
 भ्यां प्रथुयादेव व्यतिमर्शमर्चशः उत्तरेऽपि व्यतिमर्शमर्चशः उत्तरेऽपि व्यतिमर्शमर्चशः उत्तरेऽपि व्यतिमर्शमर्चशः
 त्रेत्येव त्रेमा निवांतागधेयानीति प्रागुत्तरमाया आहूय दूरो हृष्टो देहस्यः शुचिषदिति पष्ठो द्विचर्च
 स्त्रियधा चतुर्थमनवानमुक्ता प्रथुयावस्येत्पुनस्त्रियधा द्विचर्चशः पष्ठेऽवस्येत्तममेतदूरो हृष्टो मा
 वां राजाना विरिणित्यमैकादिकमिति नुहो डिना वर्षे महावाल सिदेतान्येव षट्सूक्तानि व्यतिम
 र्शपिष्ठो विहरेद्यतिमर्शमर्चशो व्यतिमर्शमर्चशः प्रगाथातेषु चानुपस्यतान नगावानमेकप
 दाः शंसे दिद्रो विश्वस्य गोपतिरिद्रो विश्वस्य नृपतिरिद्रो विश्वस्य चेततां द्रो विश्वस्य राजतीति च

तस्यैका महावतादाहरेत्रयोविंशतिमष्टाक्षरा न्यादान्महानाम्नीत्यः सपुरीषात्यः जोलशिनोक्तः प्र
 तिगरोन्यत्रैकपदाभ्यो वक्रष्यैकपदा अविहुरंश्चतुर्थं शंसे समानमन्यत्र ॥ २॥ ॥ ब्राह्मणा वंसि
 न इमानु कंस्तुवनासी मधामेति पंचाया वाजं देव हितं सने मेति स्तोत्रिया नुरुपा व पत्रा च द्रेति सुकी
 त्रिस्तस्या द्वैर्चशश्चतुर्थं म थ वृषा कर्पि शंसे दथा होता द्यौज्यो चतुर्थं पंक्ति शंसे ह्यिहा प्रवी तश्च पा
 प्रतिगरो द्वितीये पांक्तावसाने तस्मा द्ध्वं कुंतापं तस्यादितश्चतुर्दश विद्या हंनेर्दं शंसे तृतीयेषु पा न
 देषु दात्र मनुदात्र परयत्प्रथमं न्निरदे त्रदपि नि दर्शनायो दाह रिष्या मर्धन रात्रो स्त विष्यते मर्धिं सरु स
 स्नानवर्ति चकौर म आचुत्रामे शुद्ध भरो श्मो यामो देवो मित्यस्य प्रतिगरः चतुर्दश्यामेकेन
 दाभ्यां च विग्रहः त्रयोषो द्वैर्चश एता अश्वा आश्ववंत इति सप्त ति पदान्य ष्टा दश वा न वाद्या न्य लोके
 निखात कमिति स त्रय दी ह न कथं ह न त्यया कारं पुनः पुनरिति चैते विततो किरणो दा वि ति षल नुष्टु

भो दुदुत्तिमा हननाभ्यां जरितरोथामो देवकोशबिले जरितरोथामो देवरजनिग्रथे र्क्ष्मां जरितरोथा
 मो देवोपानहिषादं जरितरोथामो देवोर्त्तं जनीमांजन्यां जरितरोथामो देवोतरां जनीवर्म्यां जरि
 तरोथामो देवेति प्रतिगरा अवसाने विहेलु प्रागप्रातुदगिति च तस्योद्धेधाकारं प्रणवेनासं तन्यन्
 लाबूनि जरितरोथामो देवोऽष्टषातकानि जं रितरोथामो देवोऽश्वत्थपलात्रां जरितरोथामो देवोऽ
 पिपीलिको वटो जरितरोथामो देवोऽमिति प्रतिगराः प्रणवेषु नुगित्य सिगत इति त्रीणि पदानि
 सर्वाणि श्राज रितरोथामो देवपण्णश्रादो जरितरोथामो देवगोश्राफो जरितरोथामो देवेति
 प्रतिगरा वीमे देवा अकंसते त्यनुष्टुप् त्रीया यस्य ते जरितरोथामो देवो होता विष्ठीमे न जरित
 रोथामो देवेति प्रतिगरा वादित्या हं जं रितरं गिरा न्योदं द्विष्णामनयनिति सप्त दशपदा
 न्यो हं जरितरोथामो देवं तथा हं जरितरोथामो देवेति प्रतिगरो व्यत्यासं मध्ये प्रणवउत्त
 यथानिर्णीतं

या

मे३ कक प कक उउ उउ उउ

30303

२२ प्रत्येव यामरुदित्येतदा चक्षते होतैव यामरुत्माग्निः मारुते पुरस्तात्मारुतस्य पठः समासमुत्त
 मेपदेष्वेव पृथ्या न्यहरहः रास्यस्यै कस्तयसीः रास्त्वामेवावसुषो दूरोदृषो रोदे संपातस्तक्त
 एकाहीनवत्सुनद्येकाहीनवत्स्व हरहः रास्यानि नारं सखीयानकदंतः कद्वतां स्थाने नित्या न्यगाथा
 नृबस्त्वा संपातानेव संपातवत्स्वहीनस्तक्तानीतरेषु ततोऽस्यान्येकादिकानि संपातवत्सु तु सर्वस्तो मे
 षु प्राकृते वैकादेहीनस्तक्तान्यादितस्तृतीया निसामस्तक्तानि सप्रगाथानि सर्वेष्वेषु पृथ्यानि
 पृथ्ये संस्था अग्निष्टोमः प्रथमो लक्ष्मी चतुर्थमुक्थ्या इतर इति पृथ्यः प्रत्यक्षपृथ्यो न्येः परोक्षपृथ्ये
 तैवोपसृष्टैर्वैरूपादीनामन्नावेष्ट्यः स्तोमः पवमानन्नाव्यापक्य पृथ्यस्तनृपृथ्यो होतुश्चेद्ये
 तनौधसे ॥ ४ ॥ अग्निजिह्वरुत्पृष्ठउत्तयसामायद्यपिरथंतरं यज्ञाय द्विपस्य स्थाने पिबस्त्व
 हसामप्रगाथः पिबा सोमं तमुष्टुहीति मध्यं दिनं स्तयो रेकादि के पुरस्तादन्ये वाशं सेयुरेष्ट

वोर

गौतमः

वेतिसप्तदशत्वात् स्य यावत्पोयावत्यः कुशानां नवतोदश तोवानि केवल्येतावतिस्तत्कामध्य
दिनास्तुरिति महात्मा यो मरुत्वतीयस्योत्तमे विपरीते चातुर्विंशिकं तृतीयसवनमसिष्ठवत्त्र्य
हः पूर्वस्वरसामानस्वराणि विदष्टानि तेषां स्तोत्रियाय जायथा अपूर्वमस्य पायिते महर्
मेन प्रत्येतनेत्याद्यो वासवेष्वा वयं दत्वा सुतावत इति तिस्रो बृहत्या यस्ते साधिष्ठो वस इति षळ
लुष्टु न इत्यनुरूपास्तोत्रिये यथायुक्ता बृहती तथा नुरूपे स्थायी न्येतानियथा बृहद्वयं तरे ॥ ५ ॥
विष्टुवादिवाकीर्त्युदिते प्रातरनुवाकः पृथुपाजामर्त्य इति षड्धा व्याः सामिधेनी नीसौर्यः
सवनीयस्योपालभ्यः सोमा पौल्लो वासमुद्रा दूर्मिरित्या ल्यसु मेव कया वृत्तेति च मरुत्वतीय
महादिवाकीर्त्यष्टौ बृहत्विबतुसोम्यमधु नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षस इति स्तोत्रिया
नुरूपो यदि बृहद्वयं तरे पवमानयोः कुरु यो नी एनयोः ऋषीसे द्वयं तरस्य पूर्वमिद्ये सवतो न्या

विभादुः

१३ निरभिसंनिपात उतमस्त्वित्सामप्रगाथो नृणा मुत्वा नृतमं गार्तिरुक्थैरिति तिस्रो यस्तिग्मशृंगो नि
 त्यमेषमिन्द्रस्यनु वीर्याणीत्येतस्मिन्नैन्द्रो निविदेशस्त्वाश्रसे देवो तत्राणिषड्विधश्चिदस्य सुत इत्येष मे
 प्रपूर्ववर्षामदः प्रमदिषायत्यमृश्चितीहता ह्यमंततः सस्येकांशस्त्वाह्वयद्वरोदण
 रो हेदिति निषेचत्यविकर्णं चेद्ब्रह्मसामो धर्ममनु रूपात्तं वो दस्ममृतीष दमसि प्रवः सुराधसमिति
 ब्राह्मणा वंसीत्रये तनोधस यो यो नीशसे न्नोधसस्य पूर्वो र्येतस्यो त्रामे तद्वो त्रकाणा यो निष्ठा
 नयश्च प्रगाथव्यादानमेताभ्यस्तर्पचा हावपरिमितत्वा दु तमेना सिष्ठु विके नो कं तृतीयसव
 नमेकादिकौ तु प्रतिपदनुचरो नासचयज्ञाय द्विपस्य स्थानेष्ट हस्य वृद्धो अरुषस्य न्तसह
 तिस्तो त्रियानुरूपौ मूदनिदिवो अरतिष्ठथिव्या मूदनिदिवो नातिरग्निः पृथिव्या इति वा न्या सु
 चे देवलिङ्गा स्यतो नुरुप आवृता स्यरसामान ॥ ६ ॥ विश्वजितो ग्निं नर इत्या चतुर्विंशो नम

३७
ध्यादिनो वैराजं पृष्ठं सन्मूर्खं बृहत्तमं योनिं प्राग् वै रूपं योन्या होत्रकाणां पृष्ठानि शाकुर वै रूपं रेवतानि ते यो नी-
रासंति वामदेव्यस्य मैत्रावरुणा उक्ते ब्राह्मणा उंसिनः काले यस्याच्छावाक्रे काहिको स्तोत्रियां वेतयो यो-
नीता अतरेण कद्वतश्चैतेषामेव पृष्ठानां सामप्रगाथान् सत्रामदासो योजात एवात्तरं कइति सामस्तका निपुरस्ता-
स्तकानां मुक्तं तृतीयसवनं मुत्तमेन पृष्ठ्याह काहिको तु प्रतिपदनुचरो बृहच्चैदग्निष्टोमस्य मत्वमग्नेयज्ञाना मि-
ति स्तोत्रियां नुरुपाविति नवरात्रः सवेष्टिष्टोमा उक्थ्याने केचरु साम्नो द्वितीयमा निप्लुविकं गौरायुरुत्तरं च-
रुक्लृष्टौ पूर्वस्माच्च हात्सवनशो यथांतरं गौरायुरुत्तरात्पहेले क्लृष्टौ युग्मेभ्यो गौरयुजेभ्यो आयुर्देरा रा-
त्रेष्ट्यः षलहः पूर्वचरुः पुनश्चंदोमानं च त्रस्थाग्निं वै रूपं तृतीये प्रथमस्य वांदोमिकस्य। वद्विष्टोको मध्य-
वे दिनो वैषुवते निद्वाने प्रवेचं द्वितीयस्य रासामहां मरुश्चित्वमिद्रैद्रयो हदिवश्चिदस्य त्वं महां इद्रु-
भ्यमिति निष्केवल्यं तृतीयस्य इद्र्या हागायत्सामतिष्ठाहरी प्रमदिन इमा उत्येति मरुत्वं तीयं संचत्ये-
च विवासा ममसितमस्य द्यावापृथिवी महां इद्रो नृवदिति मरुत्वं तीयं मपूर्वां पुरुतमानितां सुकोर्ति च महां

४

५

जगुरिति सक्तैः आसत्यो याच हं च वृत्तं तद्विद्यमिति निश्चेव त्वमाया हिव न से मानु कं वा तुरे कद
ति द्विपदा सक्तानि पुरस्तादैश्च देव सक्तानामिति नुस मूलः ॥७॥ अहश्चेत्पृष्ठास्यो तरे अहं मध्यदि
नेषु गायत्री सक्तानुपसंशस्यतेषु निविदो दध्यादि मनुमायिनं कुल्यमुवः स चासा हं मरुत्वा इंदमी व
द्वस्तमिंदवा जयामस्य यं हयेन वा इदमुपनो हरि सिः सुतमिति वैष्णवान्येषां तृतीय सवनानि च व
थे हन्या देवो यातु प्रद्या वेति वासिष्ठं प्रज्जनु स्यः प्रशु कं हिति वैश्च देवं वैश्वानरस्य सुमतौ कइ
व्यक्तीर्गिनं नर इत्याग्निमारुतं मष्टादशो तमे विराजो द्विपदा एका दश मारुतं एकविंशति वैश्च देवस्त
क्तैर्पंचमस्यो दुष्यदेवः सुविता दमूना इति तिस्रो मही द्या वायु धि वी द्रु ज्येष्ठे इति चतस्रः क्रतुर्विंश्या
स्तुषे जनमिति वैश्च देवं हविष्या तं वपुर्नुतं दग्निं होता गृह्यतिः सराजे तिस्र इत्याग्निमारुतं मु
त्रमा वैश्च देव सक्तैः साध्या सोत्रमाजा तवेदस्ये सर्वत्रा ध्यासा तुपसमस्य प्रणुयात्पृष्ठस्यो दुष्य
देवस्य इति गार्त्समं दं किमु श्रेष्ठ उपनो वाजा इति त्रयो दशार्त्तं च तस्यैश्च देव सक्तैः तच मं त्यं

द्वरेदिति वैश्वदेवं महश्चकलं मधोवो नाम स प्रत्यये त्याग्निमारुतमिति पृष्ठः ॥ ८ ॥ अथ ऋदोमीः समुद्रादिति
त्याग्निमावायो नृषश्चिपा उपनः प्रयाग्निर्यासिदाश्वा समकानो नियुद्धिः शानिनीतिरधरे प्रसोताज
रो अधरेष्ठश्चाद्ये वायवर्द्धमादनासो यावां शतं नियुतो याः सहस्रमित्येकपातिन्यः प्रयदा मित्रा
वरुणा स्मृद्धन्ना गोमताना सत्यारथेना नो देवरावसायादिभ्यो यज्ञेषु देवयतो अर्चन्ना प्रसा
दसाधाय सा सस्त्र एवेति प्रउगं माध्यं दिने स्तुक्ते विपरिहृत्यैतयो निविद्ये दध्या देवमुत्तरयो श्वतुर्यवे
च मे अमिता देव सवितः प्रेता यज्ञस्य रां लुवाय देवा यजन्मन इति च ऐतिरग्ने दुव इति वै
श्वदेवं नित्यानिदिपदास्तुक्ता निवेशानरो अजीजनदित्येका स विश्वं प्रतिवाक्कृप दत्तुं कृजते व
शा यज्ञस्य वय उतिरन्ना वृषा पावक दीदित्यग्ने वैश्वानर द्युमत्रा जमदग्नि निराकृतः प्रयदस्त्रिष्टु
त्तं दत्तं व इत्याग्निमारुत ॥ ९ ॥ द्वितीयस्याग्निवो देव मित्याग्निं कुविदं नमसा ये वृधा स्य ४ पीवो अ
नाररयि वृधः सुमेधा उचुन्नुषसः सुदिना अरि प्रादत्येकपातिन्य उत्रीता दूतान दत्ताय गोपा

यावत्तरस्तनो यावदोजइत्येका चंदे च प्रतिवांस्तरुदि तेस्तु कैर्धेनुः प्रलस्यकाम्यं दुहना ब्रह्मा
ण्डं द्रोपया हि विद्वान्मूर्धो अग्निः सुमर्तिवस्यो अश्रे दु तस्या नः सरस्वती जुषा णोति प्रउर्गं हि र
एयपाणि मृतय इति च तस्यो महीद्योः पृथिवी च नो युवाना पितरां पुनरि ति च चो दे ति
वानामिदं वदति वैश्वदेव मृता वानं वैश्वानर मृतस्य ज्योतिषस्य तिम् अजस्रं घर्ममीमहे ।
दिविष्टो अरोचताग्नि वैश्वानरो महान् । ज्योतिषा बांते तमः । अग्निः प्रत्नेषु धामसु कामोक्तस्य
भव्यस्यासमालेको विराजति । कीलं वः शर्द्धो मे मृले त्याग्निमाकुरुत ॥ १० ॥ ॥ तृतीयस्या गन्ममदे
त्याज्यं प्रवीरयाशु च यो दद्विरेते ते सत्ये नमनसा दीध्याना दिवि ह्यं तारजसः पृथिव्या मा विश्व
वाराश्चिना गतं नो यंसो मई दु तुभ्यं सुच आ तु प्र ब्रह्मा णो अंगिरसो न हं त सरस्वती देव यतो
हवंत आ नो दिवो बृहत् पर्वता दा सरस्वत्यस्मि नो नेषि वस्य इति प्रउर्गं मे कपाति न्यउ त मो दो
षो आगास्त्रवां महिद्यवी अत्ताति त च वि द्रे द्रे षे ददा तु नस्ते नो रत्ना निध तने त्ये का देव ये विंश

तीय

भिररण्या-

तातिवैश्वदेववैश्वानरोत्तुतयं आप्रयातुपरावतः। अग्निर्नसुष्टुतीरुपवैश्वानरोनआगमदि
मयज्ञसज्जरुपा। अग्निरुक्थेनवाहसावैश्वानरोऽगिरोत्यस्तोमउक्थंचवाकनत्। ऐषुद्युम्नस्वर्यमव
मरुतोयस्यदिप्राग्नयेवाचमित्यामिमारुत्॥११॥ दशमेहन्यनुष्टुप्तेष्ठानेग्निंनरोदीधितिरेति
तचमाग्नेयेकृताउवाअपस्यसुस्तमइतिपठोद्विपदात्रिरुषस्य। अत्रायातमश्चिन्नोतिच
माश्चिनेकृतौस्तोकस्तुक्तस्यदितीयोऽष्टानेग्नेद्युतस्यधातिसिरुत्तेसुअंदसर्पिषइत्येतदुदमा
पःप्रवहतेत्येतस्याष्ठानेवापोअस्मान्मातरंशुधयंत्विद्यकावोअग्निमवसेप्रत्यस्मोइतिच
योऽष्टानेकानःशरीरगोचिर्षप्रतिश्रुतायवोधृषदि। कावाकःपरित्वाग्नेपुरंवयमित्येतस्या
ष्ठानेग्नेहंसिन्यत्रिणमित्युत्तिष्ठतावपश्यतेत्येतस्याष्ठानेउत्तिष्ठनोजसासहेत्युरुविष्णोविक्र
मस्येतिद्युतयाज्याष्ठानेत्तवामित्रोनत्रोवाद्युतासुतिरित्यहररुश्चाहर्गणेषुयत्रैतदहस्यासि

तित्वाव

नीवाल्या अन्यस्येदित्येकेनास्मिन् न ह नि केन चिकस्य चिदिवाच्यं मविवाक्यमित्येतदाच हते
 श संये बहिर्वेदि स्वाध्याय प्रयोगौ त चेदीत्येकेन व्यंजने नोपहितेन वार्थः प्रत्यसित्वा प्रायश्चित्तं जु ड
 छुरमेतमद्याधनस्तोमैरित्याज्यं पचाक्षरे णाविय हो दशाक्षरे णावात्वारथं यथोतय इत्येतस्य स्था
 नेत्रिकडुकडुकेषु महिषो यवाशिरमिति सर्वाय आशिना महीति तिस्र उल्लि हो मरुत्वं रुद्र इति म
 रुत्वं तीर्थं कयानश्चित्रा सुवदित्येता सु रथं तरं पृष्ठं तस्य योनिं शंसे दृह तश्च गा णागारिर्दश रात्रेषु
 अंक्षाणां स्यै णो कपदा उपसंशस्यं ऋगावानमेकपदाश्रीसेदिद्रोविश्वस्य गोपतिरिति चतस्र उत तमयो
 पसंतानो य इ इ सोमपातम इति षलुल्लि हो युध्मस्य त इति निष्केवल्यं तत्स विबुधं णीम ह इत्येतस्या
 रक्षानैमित्यं देवं सवितारमो ण्योरित्यु भुक्ता इत्या नर्वपश्चानता यु ति द्वे पदं समिद्धमग्निं समिधा
 गिरागृणा इति तच्च अदि प्रतीकं जातवेदस्यं चतुर्थेन ब्रूहस्येतराणि सक्तानि वामदेव्यमग्निं होमसा
 न्व ४

माग्निनरो दीधितिर्तिररुषोरिति स्तोत्रियानुरूपं बग्निष्टोम इदमहं नृधर्मपत्नी संयाजेत्यष्टा ॥ १२ ॥
 गार्हपत्ये जुहोती हरमे हरमधर्मि हृष्टिरिह स्वधृतिरग्ने वा इत्याहा वा नित्या ग्रीध्रीय उपसृजं
 धरुणं मातरं धरुणो धयन् रायस्यो षमिषमूर्जमस्मा सुदीधरत्या हेति सदः प्रसृप्य मानसेन स्त
 वते यद्विस्तृतं मन्येता धर्यं वित्याक्षयती हो होतरितीतरं आयं गौः पृश्निरक्रमीदित्युपांशुतिस्वः
 परावीशस्त्वा व्याख्यास्य रेणुचतुर्होतृभ्या च होतृ देवा वा अधर्यो प्रजापति गृहपतयः सत्रमास
 तो होतस्तथा होतरि स्य धर्युः प्रतिगृणात्यवसिते वसिते तेषां चित्तिस्तु गा सी ३ वित्रमाज्यमा
 सी ३ रा वा ग्वेदिरासी ३ आ धीर्त बहिरासी ३ विज्ञातमग्नी दासी ३ प्रा णो ह विरासी ३ सामा
 धर्यु रासी ३ वाचस्पतिर्होतासी ३ मन उपवक्तासी ३ ते वा एतं गृहम गृह्णता वाचस्पते
 विधेनामन् विधे मतेनाम विधे त्वमस्माकं नाम्नाद्या गच्छ यां देवाः प्रजापति गृहपतयः अहि

३ कौतो अग्निरासी ३

दशसुपदेशु ४

मराधुवस्तामद्विरास्यामदस्यपव्रजस्यधयुरिथप्रजापतेस्तनूरितरुउपाश्वनुदवतिब्राह्मोद्यं
 चान्नादाचानपत्नीचनदाचकल्याणीचानिलयाचापनयाचीनाक्ताचानाप्याचानोधृष्या
 चाप्रतिधृष्याचाश्रवाचाभ्रातृव्याचेतितन्वोभिर्गृहपतिरितिहेकआहुःसोस्यलोकस्यगृह
 पतिर्वायुर्गृहपतिरितिहेकआहुःसोतारिहलोकस्यगृहपतिरसौवैगृहपतिषोसोतपत्येषप
 तिर्त्ततवोगृहाः।येषावैगृहपतिर्देवविद्वान्गृहपतिर्नवतिराध्नोतिसगृहपतीराधुवतिते
 जमानाः।येषावाअरुतमाप्मानंदेवविद्वान्गृहपतिर्नवत्यपसगृहपतिःपाप्मानंदेतेपतेयज
 मामानाःपाप्मानंद्वतेधयोअिराह्मेत्युच्चैरेषायाज्येषवषट्कारो नानुवषट्कारोत्युक्तं वष
 ट्कारानुमंत्रणमरातस्म होतरित्यधयुःप्रत्याहमनसाधयुर्ग्रहं गृहीत्वा मनसा न ह माहरति
 मानसेषुतक्षेषुमनसोपक्वान्तक्षणेमनसात्मानमाप्यायौडुवरीसमन्वारत्यवाचयच्छंसान

हं च दर्शनात्तत्रानधरा न्या णां श्रिकीर्षेरं दृश्यमानेष्वधर्युमुखाः समचारद्वाः संप्रत्यातीर्य देशाद्युर्वत
मिद्रापर्वतापुरोधेति जपतो धर्युपथेनेत्येके दक्षिणास्य हविर्दानस्याधो ह्येके प्राप्य वरान् च वा
चं विसृजंते यदि होतमकर्म यदत्यरीरि चामा प्रजापतिं तत्पितरमप्ये तिस्रथवा चं निहू बंते वागे
तु वा गुपैतु वा गुप मैतु वा गि मुत्कर देशे सु ब्रह्म ष्यां चिरा द्द्वय धा चं विसृजंते नित्य स्त्विह वाग्निं सगं
एतावत्सात्रं होत कर्म न्यत्र मरु ब्रतात्त देवा नियज्ञ गाथा गीय ते ॥ शिव लं ॥ ॐ च अतिरात्रश्च तुर्विंशं व
ल्लव निजिस्त्वनोऽविशुवान्निश्च जिज्ञैव चंदो मा दशमं ब्रतं ॥ ॐ ह्रीं नैका रुः सत्रा णां
प्रकृतिः समुदाक्रियते यद्यन्यधीयते पूर्वधीयते तं प्रतिया मं त्यो निपंच चित्रा तियै वै स वत्सरो मि
तः ॥ एतेषां प्रकृतिः वस्त्राणि षष्ठि शतानि यदिति तद्ये के च न ॥ ॐ हो ग्ये वा धर्यु वे वा हो त्रामर्शाः समा
स्नातान् न तान् कुं यो दह कृत्वा द्यौ त्रस्य चंदो ग प्रत्ययं स्तो मस्तो त्रियः पृष्ठं सं स्ते च धर्यु प्रत्ययं तु
प्रायणीयं ॥ श्रुत्वा विंशं दृष्ट्वा तिल व ए व चा ध्वनि जिह्व र सामा नै विशुवान्निश्च जिज्ञैव चंदो मा दशमं चा ह उ त्तमं मरु ब्रतं ॥ ४

संख्य

व्याख्याने कामकालदेशादक्षिणानां दीप्तोपसंवसंस्थोत्थानानामेतावत्तद्विर्णाचानुपूर्वमेते
 त्पु एवाहोभ्योहीनैकाहान्यश्चात्ररान्व्याख्यास्यामः ॥१३॥ ॥ एतदिदं ब्रह्मचारिणामनिराकृति
 नसंवत्सरावमचारयित्वा त्रतमनुयुज्यानुकोक्षिने प्रब्रूयादुत्तरमहर्मिहोनाम्नीरयउदयेनेष्टव
 पक्षे शोष्यचर्हिमात्कालीपाकैतिलमिश्रं प्रपयित्वा चार्थाय वेदयीत विदिते त्रतसंज्ञायामृद्ध
 लघुमात्राचेदापकारितास्युरन्वारञ्जेडाड्डयादग्नावग्निश्चरति प्रविष्टः स्रवीणां पुत्रोऽधि
 राजएषः। तस्मैडाहोमिहविषाद्यतेनमादेवानांमोमुरुद्भागधेयमोअस्माकंमोमुरुद्भागधेय
 स्वाहा। यातिरश्चीनिपद्यतेहंविधरणीइतितात्वाद्यतस्यधारयायजेसं, राधनीमहंस्वाहा
 यस्मैत्याकामका मायवयंसंम्राज्जामहे। तमस्मर्त्यकामं दत्वायेदं त्वं दत्तं पिब स्वाहा
 अयं नो अग्निर्वरिवः कृणोत्वयं मधः पुरएतुप्रतिदत्तुअयं रात्रं जय कुज हं पाणोयं व

जंजयतु

वाजसातो स्वाहा। अस्य यं त्रैवानुमत्रै च स्वाहा। प्रदात्रे स्वाहा। व्याहृतिश्चिथ दृथगुत्वादेतस्त्वालीपाकंसर्वमशाने
तिष्ठुक्तवन्तमपामंजलिपूजामादित्यमुपस्थापयेत्वं व्रतानां व्रतपतिरसि ब्रतं चरिष्यामि तद्वै यतेन शक्यं
तेन राध्या समिति समाप्य समील्य वाचय छेत्कालमसि समीह माहो यदा समयिष्यादाचार्येणैकरात्रं मध्याह्ने
पपादनां त्रिरात्रं वा नित्याध्यायेन तमेव कालमसि समीह माहो आचार्यो हितेन वा ससात्रिः प्रदक्षिणं शिरः ४ स
मुखं वेष्टयित्वा हितं कालमेव ततो स्वपन्नं वेति तं कालमख्यन्मासीतो नुव ह्य माहो पराजितायां दिश्यमि प्र
तिष्ठाप्य मुदकमंडलुमश्मानमित्युत्तरतो ग्रेः कृत्वा वत्सतरीं प्रत्यगुदगं सश्रवणे बध्नापश्चादग्नेराचार्यस्त
पवित्रोदपराजितां दिशमक्षिसमीह माहो ब्रह्मचारी लेपान्यरि मज्ज्य प्रदक्षिणमग्निमाचार्यं च कृत्योप
संगृह्य पश्चादाचार्यस्योपविशेत्तु षोडशं प्रत्यगदक्षिणां सिमीक्ष्य माहोः पृष्ठेन पृष्ठं संधाय ब्रूयात् मनसा
महानास्मीभो ३ अनु ब्रूहीति पुनः पृष्ठानुकोशिनै समील्य वानु ब्रूयात् सपुरीषं पदास्त्रिरन्तं चो मुखो
स्त्रीषमादित्यमीहये मित्रस्य त्याच क्षुमाप्रती हे मित्रस्य त्याच क्षुमा समीह मित्रस्य वश्च क्षुमा नुवीह

व

स २

99

३१

इतिदिशःससंज्ञाःपुनरादिसंमित्रस्यत्याचक्षुषाप्रतिपत्त्यामियोस्मीदृष्टियंचवयंदिष्मन्चक्षुषो
हेतुर्ननुत्वितिभूमिमुपस्थौदग्नद्रुलानमद्रुलानमन्नविभ्योमंत्रकृद्भौनमोवोअस्तदेवेत्यःशिवानः
शंतमासवसुमृतीकासरस्यतिमातेव्योमसंदृशिसद्रुलानमद्रुलानमन्नविभ्योमंत्रकृद्भौनमोवोअस्तदेवेत्यःशिवानः
तिस्तुषेजनंसुव्रतंनव्यसीतिःकयानश्चित्रव्याचक्षुषदितिस्त्रःस्योनापृथिवित्वेतिसमाप्यसमानंम
नारवर्जमेषद्वयोःस्वाध्यायधर्मव्याचार्यवदेकःफाल्गुनाद्याःश्रवणायाअनधीतपूर्वाणामध्यायस्तु
ष्यायधीतपूर्वाणामधीतपूर्वाणाम्॥॥१४॥७॥अष्टमोऽध्यायः॥॥७॥॥॥७॥उक्तप्रकृतयोह
नैकाहासिद्धेरहोनिरङ्गमतिदेशोनतिदेशेत्वेकाहोज्योतिःश्रोमोदादशरातदक्षिणस्तेनरास्यमेका
हानांगोआयुषीविपरीतेद्वाहानीचहाणाष्टय्यहःपूर्वातिस्त्वहोवैवंप्रायाश्चदक्षिणाअर्वा
गतिरात्रेभ्यःसाहस्यस्त्वतिरात्राद्वाहस्यहाश्रयेत्तयोसस्यहादहीनाःसहस्रतेषांचद्वेप्रसंख्या
यान्वहंततःसहस्राणि समावलेवदक्षिणानयेयुरतिरिक्तास्तमेधिकाअतिदेष्टानास्तोमहा

संस्थान्यत्वादनन्यत्वावोनित्यानैमित्तिकाविकारामाध्यदिनेतुसेतुर्निष्केवल्येसोमकारितैत्रास्य
तत्रोपजनस्तार्क्ष्यवर्जमग्रेस्तृकानां हानौततएवाद्धारोयेवकुत्रिचतस्तोमास्युस्तचाएवतत्रस्त
क्रुत्वा नेषुयथानित्यानैविदोभ्युदियात्॥१॥उक्ताग्निचातुर्मास्यानि सोमान्वह्यामःपर्वणिस्था
नेषूपकानेकेपरिधौपशुंनियुंजतिवैश्वदेव्यास्थानेप्रथमंघृष्ट्याहर्जनिष्ठाउग्रउग्रोजज्ञ
इतिमध्यदिनैकादिकाहोत्राःसर्वत्रप्रथमसौपातिकेष्टरुःस्येकाहीनवसुवैश्वानरपार्जन्य
हविषीअग्नीषोमीयस्यपशोःपशुपुरोलाशेन्यायातयेयुःप्रातःसवनिकेषुपुरोलाशेषुवैश्व
देव्याहवीष्यन्वायातयेयुर्वैश्वदेवःपशुर्बर्हिस्पत्यान्बर्ध्यावरुणाप्रघासस्थानेद्यस्त
रस्याङ्गःप्रातःसवनिकेषुपुरोलाशेषुवरुणाप्रघासरुवीष्यन्वायातयेयुर्मरुतवारुणोप
श्रमेत्रावरुण्यनूबर्ध्याग्निष्टोमैद्वाग्नस्थानेसाकमेधस्थानेअहोतिरात्रीद्वितीयस्या

तो

क्रोनुसवनं पुरोलाशेषु पूर्वेषु हविषि ततीये हन्तु पाश्वंतर्था मौडुत्वा पौर्णदर्वे प्रातः सव
 निकेषु केलिनं माध्यं दिनेषु माहं द्वा ष्यं तरेष्वाद्यतया ज्येदक्षिणे माजालीये पित्रा तत्रोप
 स्थानं यथानतिप्रणीय चतः । मन्त्रबन्धायाः पशुपुरोलाशा आदित्यमन्त्राया तये पुराग्नेयो
 द्वाग्ने कादशिनाः पत्रावः सौयन्त्रिबन्धाग्निष्टोमः शुनासीरीयायाः स्थाने प्रातः सवनिके
 पुपुरोलाशेषु शुनासीरीया हवीष्यन्वाया तये युर्वय्यः पशु राश्विन्यन्त्रबन्धात्वं हर्षं च
 राक्षोदक्षिणाः ॥ ४ ॥ अथ राजसूयाः पुरस्तात्फाल्गुन्याः पौर्णमास्याः पवित्रेष्वाग्निष्टोमे नीत्या
 रोहणीयेन यजेत पौर्णमास्यां चातुर्मास्यानि प्रयुक्ते नित्यानि पर्वणि च कात्यायनपर्वन्तरे
 षु चरं स हविर्पर्ययं पक्षविपर्ययं वा सवत्सरांते समा नपक्षे च नीयदश पेया उक्थ्यो
 वृत्तुष्टुत्तयमाप्तिमेचनीयः संस्थिते मरुत्ततीये दक्षिणत आहवनीयस्य हिरण्य

कशिपावासीने निषिक्ता यत्रा मा ल्यैरिदृता यराज्ञे शोनः शोपमाचक्षीत हिरण्यकशि
पावासीन आचक्षे हिरण्यकशिपावासीनः प्रतिगृह्णाति यशो वै हिरण्यं यशसै वै न तत्स
मद्वयं यो मि त्वृचः प्रतिगर एव तथेति गाथाया उमिति वै देवं तथेति मानुषं देवेन चे
वै न तन्मानुषेण च पापादेन सः प्रमुच्यते तस्माद्यो राजा विजितीत्या दप्ययजमान आख्या
पये देवै तन्नोनः शोपमारव्या न नहास्मिन्नल पंचनैनः परिशिष्यते सरस्वमारव्या त्रे द
द्या छतं प्रतिगृह्णाति यथास्वमासने संसृपेष्टि सिश्चरित्वा द
शपेयेन यजेत तत्र दशदशौ कैकं च मसं तद्वये युर्नित्यान् सखायेतराननुजसर्पये सुर्ये मा
तृतः पितृ तश्च दश पुरुषं समनुष्ठिता विद्या तपोभ्यां पुण्यैश्च कर्मसि र्येमा सु सयतो ना ब्राह्मण्य

निनयेयुः पितृ त इत्येवं न वग्वा संसृत सोमा स इदं सखा हयत्र स खितिर्नवैरिति निविद्वान्
 यो राचे स क मुरवीये इत्युक्त एते प्रतीया दुत्तर आश्रय मा ण पक्षे के राव पनीयो बृहस्पृष्टो तिरात्रो
 द्वयो मासयो व्युष्टि द्य हो मिष्टोमः पूर्वमहः सर्वस्तो मो तिरात्र उत्तरमुत्तर आश्रय मा ण पक्षे द्वत्रस्य
 धृतिरग्निष्टोमः ॥३॥ इति ज स्या न्याय कृत्वाश्च दक्षिणा अन्यत्रातिषेचनीय दशपेयाभ्यामतिषेचनी
 ये तु द्वात्रिंशतं द्वात्रिंशतं सदस्त्राणि पृथ उमुख्येभ्यः षोडश षोडश द्वितीयोष्टावष्टोत्त तीयित्यश्च सा
 त्वारिच चारि पादिभ्यः संसृष्टे श्रीनां दिरण्यमाग्नेय्या वत्सतरी सारस्यत्या मवधस्तः सा विच्यारिया
 मः पौष्ट्या शितिष्टोवा हस्यत्या या मृषन्न ऐंद्र्या महानिरष्टो वारुण्या सारस्योदशपेय इमाश्चा
 दिष्टदक्षिणा सोवर्णा स्वगुह्यतुरश्च प्रस्तो तु द्वेभ्यः प्रतिहर्तु रजस्तु ब्रह्मण्या ये दिरण्य प्राक्का
 रावधयो राजतौ प्रतिप्रस्थातुर्द्वादशपष्टो ह्योगर्भिष्यो ब्रह्म णो वशा मे जावरुणस्य रुक्मोहो

दुर्नृषो ब्राह्मणां च सिनः कार्पासं वासः पौतुः द्वौ मीरां सीनेष्टुरे कथुर्कं यवाचितमृच्छा वा क
 स्यान्नुना ग्रीधस्य वत्स तयुने तु स्त्रिवर्षः सांडो ग्रावस्तुत ४॥४॥ उशनसस्तोमेन गरगी
 णमिवोत्मानं मन्यमानो यजेत शना यत्स हस्यैरया तं त्वमपो यदवेतुर्वशायेति सूक्तमुखीये
 गोस्तोमस्तेमिस्तोमवनस्पतिसवानानंता अर्वा रेणुककाटो अश्रुतेन तानरांति नदभाति तत्स्वरो बळि
 क्छापर्वतानां दृष्ट्वा चिद्यावनस्पतं देवेभ्यो वनस्पते हवींषि वनस्पते रशनं निश्चयेति सूक्तमुखीये
 या अधिपत्य कामो ब्रह्म वर्चस कामो वा दृष्टस्पतिसवे नयजेत तस्य तृचाः सूक्तस्थानेष्वग्निदेवे
 छुराजतीत्याज्यं यस्तस्ते संधुनेत य इति सूक्तमुखीये इन्द्रमरुत्य इन्द्रं नृणां मुखेति मध्यं दिने उदुष्य
 देवः सविता हिरण्यया दृतवती सुवनानामभिश्चिये इन्द्रमुनिर्वाजवद्विः समुहितं स्वस्तिनो
 मिमीतामश्विना सग इति वैश्वदेवं वैश्वानरं मनसाग्निं निवाय्य प्रयंतुवाजास्त विभीतिरग्रयः समि
 समिदमग्निं

३२ धागिरागृणइत्याग्रिमामरुतं होत्रकाउर्ध्वस्तोत्रियानुरूपेभ्यः प्रथमोत्रमांस्तृचां कंसेयुः प्रगाथेभ्यस्तृमाध्यं
दिनेनुसवनमेकादशैकादशदक्षिणाएकादशैकादशवासहस्राणिशतानिवाश्वोमाध्योदिनेधिकोचुवा
भ्रातृव्यवानधिबुल्लुष्यजेतसद्यस्त्रियानुक्रियापरिक्रियावासुर्गकामएकत्रिकेणत्रियेकेनवान्ना
य कामो गोतमस्तोमेनूरे चेदानकामामेप्रजास्यादित्येतेषां सदानां त्रास्यमुक्तं बृहस्पतिसचेन
त्यंभुवः प्रतिमानं पृथिव्यानुवस्त्वमिदं ब्रह्मणामसांसद्योजातोदृष्यतः कनीनं ह्यंसद्योअपिबोजा
तइदंनुवाहिद्येअधदेवदेवाअनुतेदायिमरु इदियायकथोनुतेपरिचराणि विद्वानितिद्वेएक
स्यचिन्मेविश्वस्वोजएकंनुवासत्यतिपीचजन्यं त्र्ययमामनुषोदेवताताप्रद्यान्वस्यमरुतोमरुन
ल्लाहिसोमइन्मदइदोमदायवावधइतिस्तुतमुखीया॥५॥ गोतमस्तोममंतरुवर्षां कुर्वतिग्रहा
तरुवर्ष्यश्चदमेमरुद्विः नृकसिपाद्रावरुणाभ्यामस्वेद्राबृहस्पतिस्यामिद्रावि

क्षुभ्यां सज्जरित्याग्निमा रुते पुरस्तात्परिधानीया या आवपे तो सय्यो रा द्धान मन्यतरस्या मे कउक्थ्यस्तो
 त्रियेषु च द्यज्ञाय ज्ञीयेन स्वे वासि रुदा दूयस्तो त्रियस्तथानुरूपानि न्यत्राप्ये वस्तो त्रियानुरूपसंनिपाते
 यद्युवे यज्ञाय ज्ञीयोनो सवैरिवोक्थ्य साममतिः प्रकृत्या स्यात्तथा सति ॥ ६ ॥ श्येनाजिराभ्यामतिचरं न्य
 जेता दं मनुर्गर्ते नु संस्तुयामन्यो यस्ते मन्यविति मध्यं दिने शोषो बृहस्पतिसवेन संनद्धा लोहिते
 लीला निस्त्रिंशिनो याजयेयुः शरमयं बहिर्मौसिळा परिधयो वैशीतक इध्मो वा द्या तको वाप गृया आवये
 त्स्या आवये च्छिंदं निववमद कुयाडिषन्निव जुड्यात्साद्य स्केष्ट्वरा वेदिः स्वल्लउत्रवेदिः स्वलेवालीय
 पस्पय यो यूपो गालः कलापी च गाल इत्यागंतु काविकारा अन्यथा धार्य वो विदुः सिद्धे तु रास्ये होता संप्रे
 षान्चय स्यात्स्याप्याकीर्त्यापि हितो महारोणे षावा यो वालं प्रजननं प्रजानं विदेत सोऽष्टुताय जेत निष्ठा
 हरी योजात एवेति मध्यं दिनः सर्वाग्नेयश्चेत्स्तोत्रियानुरूपा आग्नेयास्युर्विचारि वापि वासवे उदे

७
२३

वताशब्देऽथ मिमेवासिसन्नमेतथासत्यन्त्रमिंद्रस्तुतायजेतेद्रसोममिंद्रस्तवेति मध्यंदिनोत्सृति
कामोवाग्रामकामोवाप्रजाकामोवोपहव्ये नयजेतेमाउत्वायएक इदिति मध्यंदिन इद्राग्न्योः
कुलायेन प्रजातिकामस्तिष्ठाहरीतमुष्टुहीति मध्यंदिनं रुषलेषाविजिगीषमाछोमरूचैर्द्र
मुध्मस्यत इति मध्यंदिनं स्तीव्रसोमेनान्नाद्यकामः क्व स्यवीरस्तीव्रस्यासिवयस इति
मध्यंदिनोविद्यने नासिचरस्तस्यशस्यमजिरेणोद्राविल्लोरुत्क्रातिनात्यर्गकाम इमाउत्वा
द्योर्नयइदेति मध्यंदिनोयः कामयेत नैल्लिखं पाप्मन इयामिति सन्नत पेयेन यजेत ऋक्स्य
दिचुरुधः सति पूर्वारिति सूक्तमुखीये सत्येन च मसान् नैक्षयति सत्यमियं पृथिवी सत्य मयम
ग्निः सत्यमसावादित्य इति सोमच मसोदक्षिणा ॥ ७ ॥ अतिमूर्तिनायस्य माछोमाससौ र्याच

सत्यमयं वायुः ॥ ७ ॥

॥ ७ ॥

इमसाभ्यामिष्टीभ्यां यजेत शुक्लं चाद्रमस्या सौर्ययेतरमत्राह गोरमन्यतनवोनवोत्तव
 तिजायमानसरणिर्विश्वदशतिश्चिजदेवानामुदगादनीकमितियाज्यानुवाक्याः स इम
 दं धुनिमेतोयमृगात्स्वप्नेनाभ्युप्याचुमु र्धुनिचेति स्तुक्तेमुखीयेस्तयस्तुतायत्रा स्का
 मः पिबासोमामेदं स्तवेति मध्यदिनो व्योम्ना न्नाद्य कामो विश्वदेवस्तुतायत्रा स्कामः पंचरा
 रदीयेन पशुकाम एतेषां त्रयाणां कयाभुत्ता तदिदासेति मध्यदिनं उत्तय सामानौ पूर्वात्त
 कथ्यः पंचशारदीयो विज्ञो विज्ञो वो अतिथिर्मित्याज्यं क उवरथं तरुं पृष्ठं गोसु वविंधो प व
 शुक्रामेदं सोममेतायामेति मध्यदिनो दशसहस्राणि दक्षिणां त्रयोकां आयुगौरिति
 व्यत्यासमुद्दिहलभिदौ स्वर्गकामेदं सोममिद्रः प्र भिदिति मध्यदिनो वि नुत्यविः त्रयो
 रिषुवद्भयोश्च मन्युस्तुक्ते असिचरं न्यजेत विष्टे पचित्याः सम्राट्सुराजो राडिराजोः

ष

२४

२४

दक्षिणम

रादस्यचैकादिके उपे दस्य राशिम पापयोश्च कयाशुसीय तदि दासीये भ्रतिका मराजका मा न्ना
 च कामेन्द्रिय कामतेजस्कामा नमेते कामा द्वयो द्वयोर्ऋषिस्तो मा ब्राह्म्यस्तो माश्चष्टष्ठाहनि
 नाकसदऋतुस्तो मादिकुस्तो माश्च निष्ठा वाहनि ॥ ८ ॥ वाजपेयेनाधिपत्यकामः सप्तदशादी
 द्वाः सप्तदशापवर्गो वाहिरण्यस्रजकल्पितो याजयेयुर्ब्रह्म किंजल्काशतपुष्कराहोतुर्विध्वजिदाज्यं
 कयाशुभा तदिदासेति मध्यं दिनः संस्तुते मरुत्वतीये बार्हस्पत्ये षिराज्यभागप्रवृत्तीलीताष्टसु
 स्पतिः प्रथमं जायमानो बृहस्पतिः समजयदस्त्रनि त्वामीलते अजिरं दूया यामि सुदीर्ति सुदृशं ग
 णं तदति सयाज्ये यदि ह्यध्वर्यव आजिजापयेयु रथ ब्रह्मा तीर्थ देवैर्मयूखे चक्रं प्रतिमुक्तं तदा रुखं प्र
 वेत्यमाने वाजिनी सामगायादा विर्मय आवाजं वाजिनो अगमन् देवस्य सवितुंसवैस्वर्गं अर्चन्तो
 जयतः स्वर्गं अर्चन्तो जयन्तेति वायदि सामनाधीयात्त्रिरेता मृचं जपे तृतीयेनाभिष्टुविकेनो

कृतं तीयसवर्नं चित्रवतीषु चेतस्तु वीरं स्तुन्नश्चित्रकुल्याने विवस्वदुषस इत्यग्निष्टोमः
 स्तोत्रियानुरूपौ षोडशीति हतस्माद्धर्ममतिरिक्तोऽर्थप्रतने अद्यशिषि विष्टनामप्रतदि
 स्तवते वार्ये षोति स्तोत्रियानुरूपौ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्यनेदित्सु परार्ध्यं त्वामिच्छवस्
 ते तं प्रत्नयेति त्रयोदशानामेकां त्रिष्टुह्यदूरोदृष्टं रोदृष्टं हृत्स्पते युवमिदं वस्व इति परिधानी
 याविभ्राद्बृहस्पिबतुसौम्यं मधि त्रियाज्या तस्य गवां शतानां मश्वरथानां मश्वानां साद्यानां
 वद्यानां मलनसा नां सानां निष्ककंठीनां दस्तिनां हिरण्यकक्षाणां सप्तदशसप्तदशा नि
 दक्षिणा दशान्ये दक्षिणा गणाधनानां शतावमा परार्थ्यानां पूव्यागणां सोमस्य सप्तदशस
 प्तदशा नैसंपादयेदिति वाजपेयस्तेनेष्ट्वाराजाराजस्तये नयजेत ब्राह्मणो बृहस्पति सवेना ॥ १ ॥
 अनिरुक्तस्य चतुर्विंशेन प्रातः सवर्नं कृतं तीयसवर्नं चित्रवतीषु चेतस्तु वीरं स्तुन्नश्चित्रकुल्याने विवस्वदुषस इत्यग्निष्टोमः
 स्तोत्रियानुरूपौ षोडशीति हतस्माद्धर्ममतिरिक्तोऽर्थप्रतने अद्यशिषि विष्टनामप्रतदि
 स्तवते वार्ये षोति स्तोत्रियानुरूपौ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्यनेदित्सु परार्ध्यं त्वामिच्छवस्
 ते तं प्रत्नयेति त्रयोदशानामेकां त्रिष्टुह्यदूरोदृष्टं रोदृष्टं हृत्स्पते युवमिदं वस्व इति परिधानी
 याविभ्राद्बृहस्पिबतुसौम्यं मधि त्रियाज्या तस्य गवां शतानां मश्वरथानां मश्वानां साद्यानां
 वद्यानां मलनसा नां सानां निष्ककंठीनां दस्तिनां हिरण्यकक्षाणां सप्तदशसप्तदशा नि
 दक्षिणा दशान्ये दक्षिणा गणाधनानां शतावमा परार्थ्यानां पूव्यागणां सोमस्य सप्तदशस
 प्तदशा नैसंपादयेदिति वाजपेयस्तेनेष्ट्वाराजाराजस्तये नयजेत ब्राह्मणो बृहस्पति सवेना ॥ १ ॥
 अनिरुक्तस्य चतुर्विंशेन प्रातः सवर्नं कृतं तीयसवर्नं चित्रवतीषु चेतस्तु वीरं स्तुन्नश्चित्रकुल्याने विवस्वदुषस इत्यग्निष्टोमः

स्तोत्रियानुरूप

कयाश्रुतातदिदासेति मंध्यंदिने होत्रका जुधं प्रगाथेभ्यः प्रथमात्सीपाताल्लुं सै से
नस्तत्कानि चैव पूर्वसवने बृहस्पति सवेनाज्यं निष्कै वल्यमरुत्व तीयो च तृचो ताभ्यां तु पूर्वैका
न विश्वजिता प्रगाथेभ्यो बृहस्पति सवेनाज्यं निष्कै वल्यमरुत्व तीयो च तृचो ताभ्यां तु पूर्वैका
दिके होत्रं जुधं प्रगाथेभ्यः शिल्पान्यविकृता निरासे युः सामस्तत्कानि चोद्यंति चानहीनस्तत्का
नामृत्यानामेकादिकानामुत्तमान् समानं तृतीयसवने बृहस्पति सवेनाज्यं निष्कै वल्यमरुत्व तीयो च तृचो ताभ्यां तु पूर्वैका
वै वैश्वदेवा तृचा देवयामरुत्वाग्निमारुते मारुता त्रयो रुरुः शस्योपायः ॥ १० ॥ यस्य पशवो
नोपधरे रन्मन्यान्वाभिजना निनीसे तसो प्रोया मे ण यजेत माध्यंदिने शिल्पयो निवर्जमु
क्तो विश्वजिदेकादेन गर्भकारं वेदस्तु वीरं स्तथैव स्तोत्रियानुरूपं चर्यं तरे णायेत तो वेराजे
न ततो नर्थं तरे ण बृहदैरा जाभ्यां वैवमेव वामदेव्यं शाकरै मैत्रावरुणस्य नो धसवैरुपेव

युरही

समा

का

दे

क्तो

ह्रणां च सिनः त्रैतवैरूपे^{वा} काले यरेव ते अष्टा वा कस्य सामानं तरेण दौ दौ प्रगाथा वगर्भकार
मेतिराचस्ति हृद्वैपदो कथ्य^{श्चे} देषु वतं तृतीयसवनमूर्धमाश्विना दतिरिक्था निजरा
बोधतद्विविद्धि जरमाणः समिध्यसेग्निनेंद्रे णात्तात्यग्निः क्षेत्रस्य पतिना वयमिति परिधा
नीया युवंदे वा क्रतुना पूर्वणे तिया ज्या यदयकश्चरुं रुद्धे दक्षिणुतामघं मानो विश्वा
सिः प्रातर्यावाणा क्षेत्रस्य पते मधुमंतमूर्धमिति परिधानीया युवंदे वास्त्रय एकादशास्य
इति या ज्या तमिंदवा ज्या मसिमहेंद्रो यजसा नूनमश्विना तं वीरथं मधुमती रोषधीर्धाव
आप इति परिधानीया पना यं दक्षिणा कृतं वा मिति या ज्या तो द
वा अर्वतुनः स्तोत्रिया नुरूप उत नो धियो गो अया इति वानुरूप स्यात्तमे ले द्वा वा एथि वी उभा
उन्नं देवा होतारा प्रथमा पुरोहितेति परिधानीया यं वा नागो निरुतो यजत्रे तिया ज्या यदिना ध

इति

पुरोहिते

हीनो

र्गकामो यो वा पुण्यो नु छे सु स्याच्चैत्ररथमन्नाद्यकामः कापिव न स्वर्गकाम इति द्य हाः प्रथ
मस्य तत्र रस्याङ्गस्तान्तीयसर्वनर्त्तव्येति चार्ज्यगर्गत्रिरात्रं स्वर्गकामस्तस्य म
ध्यस्याङ्गो वामदेव्यं पृष्ठं विशो विशीय मग्निष्टोमसामभारवंतीयमुत्रमेत्वमनेव स्तरिति वा
ज्यं वैदत्रिरात्रं राज्यकामः सर्वे त्रिवृतो तिरात्रं छंदो मपवमानां तर्वस्तपशुकामः पराक
दो मपराको स्वर्गकाम इति त्र्यहा गगर्गत्रिरात्रं त्र्यहा स्यात् अत्रेश्वतुर्वीरवीरकामस्तस्य वीरव
त्याज्या नियममेवाजसा तमेति द्वितीये हन्याज्यमग्ना यो मर्त्य इति तृतीये मि नर इति चतु
र्थे भोल निमचतुर्थे तस्या सित्वा दृष सा सुत इति गायत्री पुरथं तरं पृष्ठं मनुष्टुबृहती शुक्ल
चतुर्थे त्वं वलस्य गोमतो यज्जायथा अपूर्व्येति वाजा मर्त्यं पुष्टिकामस्तस्य पुरोलाशि
न्यउपसदो वैश्वामित्रं स्वातव्यवा प्रजा कामो वसिष्ठसं सप्यमिति चतुरहाः सार्वसेनं प

स्य. १

१७ शुक्रामोदैवत्तालव्यवान्यचत्वारदीयपशुकामो व्रतवतमायुः ॥ १ ॥ कामोबाबरवावृषवदि
 रितिपंचपंचरात्राः पंचरात्रदीयस्य तु सप्तदशो द्वापरं द्वा मासता मासतीतिः स हवत्स तरीतिः
 सप्तदशतिः सप्तदशतिः पंचवर्षपर्यन्तकृताः सवनीयास्तोषां त्रींश्वीश्वरुर्ध्वं चालो रन्यपरि
 २७ त्रिष्टान्यचपंचव्रतवतस्तत्तृतीयस्याङ्गुष्ठाने महाव्रतं पृथ्यपंचादुत्तमः ॥ २ ॥ स्रुतं नमलदं
 तिष्ठाकामः पृथ्यः समूहो व्यूहो वा पृथ्यावलंबं पशुकामः पृथ्यपंचादोभ्यासकोविश्वजि
 संसार्यमायुष्कामः पृथ्ययदुःपूर्वो निलवच्यदश्च सधिसप्तरात्रमृष्टिकामः प्राजापत्यं प्रजाकामः
 छंदोमपवमानव्रतपशुकामो जामदग्नमन्नाद्यकामः एते चत्वारः पृथ्यो महाव्रतं च व्रतं तु स्रुतो
 मंत्रथमे सप्तदशं द्वितीयं छंदोमपवमानं तृतीयं चतुर्विंशो ब्रह्म ॥ ३ ॥
 वमानः सप्तदशः शेषश्चतुर्थः ऐंद्रमत्यन्याः प्रजाबुद्धिस्तिकडुकाधिसिद्धिदश्च जिमहाव्रतं सर्व

३२

स्तोमो जनकस शरात्रमृद्विकामो निलवो चतुपहो विश्वजिन्महावर्तज्योतिष्टोमः पृथ्व्यस्तोमो विश्व
 जिज्ञपशुकामस्य सप्तमो देवत्वमीश तोष्टरात्रः पृथ्व्यस्तोमहावर्तज्योतिष्टोमे नवरात्रमायुष्कामः पृ
 थ्व्यस्तिकडुकाश्चिकडुकाः पृथ्यावलंबइति पशुकामस्येति नवरात्रोत्रिककुबध्यर्द्धः पृथ्व्यस्तोमहा
 त्रिककुबध्यर्द्धो नवरात्रसंस्तुत्स्विककुसंस्तुत्स्वतुष्टोमस्त्रिककुबध्यर्द्धो निलवर्तैश्चतुर्भिः
 स्वानां श्रेष्ठकामो यजेत कुसुरुविंदुमृद्विकामस्त्रयाणां पृथ्याङ्गामेकैकं त्रिं चंदो मर्वतं पशुका
 मः पृथ्यावलंबस्य प्राग्विश्वजितः चंदो मादशमं वादः पुरातिचरं ज्योतिर्गमिभिः तोगोरं त्रिजि
 तं विश्वजिदायुर्मशाललीपिनांगं श्रीकामो निलवर्तैश्चतुर्भिः पूर्वस्त्रिरिति दशरात्राः ॥३॥ पौंडरीकमृ
 द्विकामः पृथ्व्यस्तोमः चंदो मागतं मस्तोमो विश्वजिद्वर्द्धो नवरात्रो महावर्तवैश्वानर इति वाथसं
 भायीवतिरात्रश्चतुर्विंशमध्यर्द्धो निलवर्तैश्चतुर्भिः प्रातः व्यवान् पृथ्याद्ये अरुनी व्यत्या
 समानवरात्रान् महावर्तैः ॥४॥

रु

२८ अथ द्वादशाहात्तावेष्टुः सत्राणि तवेष्टुः रहीनावोक्तो दशरात्रः समूहो लो वातमभितोतिरात्रो
संभार्यो ब्रविश्चानरमुपदध्यात्संवत्सरप्रवर्द्धीकामोतिरात्रश्चतुर्विंशविषुवदजोनवरात्रोम जो
हाव्रतमथत्तरतद्वादशाहाद्रममेवेकादंष्ट्रकसंस्था सिरुपेष्टुरतिरात्रमग्नेथाग्निष्टोममथाष्टा
उक्थ्यान्थाग्निष्टोममथातिरात्रमिति द्वादशाहा स्तेरात्मनाबुध्षतः प्रजयापशुभिः प्रजन
यिष्यमाणाः स्वर्गलोकमेव्यंतः स्वानां श्रेष्ठ्यमे द्युतउपेष्टुर्वायजे तवेतिष्ट्रकमथसामा
न्यमपरिमितत्वाद्दर्मस्य प्रदेशान्वह्यामोयथादिपरिमितावर्णावपरिमितावाचोगति
माप्नुवंत्येवमेवपरिमितानामङ्गमपरिमिताः संघाताः सिद्धानित्यहानितेषां यः कश्चसमा
हारः सिद्धमेवशस्यमङ्गानुसंशयेस्तोमपृष्ठसंस्थासिरेकेव्यवस्थानिददृक्कनंदष्ट्रवाद्यति ५०
क्रमस्य छंदोगैरेवकृत्यासमयमङ्गोबाहतिराथंतरतायामेकाहेनशस्यराथंतराणादितीय म

नाभिस्तु विकेन बार्हतानां मपि वा कया शुभाय तदिदं सीये एवं निविधाने स्यातां मैकादिकमितरं ॥
॥५॥ सर्वत्रिकामानां प्रत्यस्य सर्वा विजिती विजिगीषमाणाः सर्वान्युष्टीर्य सिष्यन्तु श्वमेधेन यजेतां
श्वमुत्सृज्य त्रिष्टीभ्यां यजेतां निर्मूर्ध्नि चान्विराजो संयाज्ये पौष्ठी द्वितीया त्वमग्ने स प्रथा असि सोम
यास्ते मया सुवदतिसद्वन्तो त्वां चित्रश्रवस्ते मया द्वाद्विष्टं तदग्नय इति संयाज्ये अश्वमुत्सृज्य रक्षिणो
विधाय सा विष्मस्ति स्रष्टु यो हरदर्वे राजतंत्राः सविता सत्यप्रवर्सेः प्रसविता सताय द्वाद्विष्टं मा विधा वि
जातान्या देवो यातु सविता सुरत्नः सद्या नो देवः सविता सदा वेति द्वे स मात्रा सुसमाप्रा सुदक्षि
णत आहवनीयस्य हिरण्यकशिपावासीनो सिषिक्ता यनुत्रामात्य परिवृता यराज्ञो पारि
प्लवमाचक्षीत हिरण्यमे कृच्चै धरु रासीनः प्रतिगृणात्याख्यास्यन्न धव्यं कित्याक्षमीत
हो हो तरितीतरं ॥६॥ प्रथमे हनिमनु वैवस्वतस्तस्य मनुष्या विशस्त इम आसत इति गृहमे

वे

२ धिननुपसमानीतास्युस्तानुपदिशत्युचोवेदः सोयमिति स्तुतं निगदेद्वितीये हनियमो वैवस्वतस्तस्य
पितरो विशस्तद्रम आसत इति स्तुतिरा उपसमानीतास्युस्तानुपदिशतिये जुर्वेदो वेदः सोयमि
त्यनुवाकं निगदेत्तृतीये हनिवरुणा आदित्यस्तस्य गंधर्वा विशस्तद्रम आसत इति युवानश्रोतना
उपसमानीतास्युस्तानुपदिशत्यथर्वाणो वेदः सोयमिति यज्ञे षजं निशांतस्या तं निगदेच्चतुर्थे ह
निसोमो वैवस्वतस्या अर विशस्तद्रमा आसत इति युवतयश्चो सना उपसमानीतास्युस्तानु
पदिशतौ गिरसो वेदः सोयमिति यज्ञो रं निशांतस्या तं निगदेत्येवमेदन्यर्बुदः काडवेय
स्तस्य सर्पा विशस्तद्रम आसत इति सर्पसिर्ष्य विद इत्युपसमानीतास्युस्तानुपदिशति दि
षविद्या वेदः सोयमिति विषविद्यां निगदेत्षष्ठे हनिकुबेरो वैश्रवणस्तस्य रक्षो सि विशस्तानीमा
न्यासत इति सैलगाः पापकृत इत्युपसमानीतास्युस्तानुपदिशति पिशाचविद्या वेदः सोयमिति य

सो दो

सुभा

किं विप्रिशा च संयुक्तं निशान्तस्या तं निगदेत्सप्तमे हन्यसितो धान्यं स्तस्यां विप्रिस्त इमं आसत इति
कृसीदिन उपसमानीता स्युस्तानुपदिशत्यसुरविद्या वेदः सोयमिति माया कांचिच्छ्रया दष्टमे हनि
मत्स्यः सीमदस्तस्योदके चरा विप्रिस्त इमं आसत इति मत्स्याः पुं जिष्ठा इत्युपसमानीता स्युस्तानु
उपदिशति पुराणा विद्या वेदः सोयमिति पुराणा माचक्षीत नवमे हनिता द्यो वै पश्चित्
स्तस्य वयांसि विप्रिस्तानीमान्या सत इति वयांसि ब्रह्मचारिण इत्युपसमानीता स्युस्तानुपदिश
तीति हासो वेदः सोयमितीति हासमाचक्षीत दशमे हनिधर्म इदं स्तस्य देवा विप्रिस्त इमं आसत इ
ति सुवानः श्रौत्रिया अप्रतियाहका इत्युपसमानीता स्युस्तानुपदिशति सामवेदो वेदः सोयमिति सा
मगाया देवमेतत्संययिशा संवत्सरमाचक्षीत दशमी दशमी त्समांपयः संवत्सरांते दीक्षेते ॥ ७ ॥
त्रीणि सुत्यानि सवर्तिगोतमस्तोमः प्रथमं द्वितीयं स्याद्गुणैः पशोरुपाकरणकालेऽथ मानीय बहिर्वेद्यास्ता

२०

वेवास्त्रापयेयुः सचेदव द्राया दुपवर्तेत वायज्ञसमृद्धि विद्या नचेत्सु गव्य नोवाजी स्वस्थमिति
 यजमाने वाचयेत्तमवस्थितमुपाकरणाय यदकंद इत्येकादश लिः सौत्य प्रणुवं ननु स्वाध्या
 यमित्येके धिगोशमीधमिति शिष्ट्वा षड्विंशतिरस्य वै क्रय इति वामानो मित्र इत्येव पे तोप
 प्रागा लसने वाज्यवेति च देसं ज्ञप्तमश्व पत्न्यो धूवं ति दक्षिणा न्वै रापज्ञा तु द्रथै तरान्य वृ
 त्यस व्यानू रूना दाना अथास्मै मदिषा मुपनिपातयंति तां होता लिः माथ ति माता च ते पिता च ते
 ग्रेव हस्य कीलतः ॥ प्रतिलानी तिते पिता गसे मुष्टिम तंस यदिसा दातार प्रत्यसि मेथ त्यनु
 चर्यश्च शतं राजपुत्र्यो माता च ते पिता च ते ग्रेव हस्य कीलतः ॥ यीयश्च शतं देव ते मुखं होत मात्वं
 वदो वदिति वाता ब्रह्मो धामेना मुच्चयतां दिरो सारं दरं निवा अथास्ये मध्यमे जतु शीते वा
 ते पुनर्निवेति सा ब्रह्मा णी प्रत्यसि मेथ त्यानु चर्यश्च शतं राजपुत्र्य उर्ध्वमेन मुच्चयते गिरो भ

वा २

१०

१०

१०

रंहरन्निवा अथास्य मध्यमे ऊर्ध्वे शीते वा ते पुनर्निवैति सदः प्रसृप्य स्वाहा कृति मिश्रस्थि ॥ ७ ॥ ब्रह्मोद्य
वदंति कस्यिदे का कीचरति कउखि ज्ञायते पुनः किं सिद्धि मस्य ले षजं किं सिद्धावपनं महदिति होता
ध्वं पृष्ठति सूर्य एका कीचरति चंद्रमा ज्ञायते पुनः अग्निर्दि मस्य ले षजं हिरावपनं महदिति प्रत्या
ह किं सिद्धि सूर्य समं ज्योतिः किं समुद्र समं सरः कस्यिद्विष्वे वर्षा या न्कस्य मात्रा न विद्यत इत्यध्वं
होतारं पृष्ठति सत्यं सूर्य समं ज्योतिः द्यौः समुद्र समं सरः इंद्रः पृथिव्ये वर्षा या न्गोस्तु मात्रा न विद्यत
इति प्रत्याह पृष्ठामित्वा चितये देव सखयदित्वमत्र मनसा जगंथ केषु विश्वेषु पदे ष्वस्त्वः केषु विश्वे
सुवनमाविवेशेति ब्रह्मोद्गातारं पृष्ठत्यपि तेषु त्रिषु पदेषु स्मियेषु विश्वेषु सुवनमाविवेश सद्यः पर्ये मिष्टधि
वीमुतद्यामे केनागेन दिवो अस्य पृष्ठमिति प्रत्याह के द्यंतः पुरुष आ विवेश कान्यंतः पुरुष आर्पितानि
एत

पृष्ठतिपंचस्वतः पुरुषा विवेशतान्यतः पुरुषा अपि तानि । एतत्वात्र प्रतिवचनानो अस्मि मायया लव
 स्सुतरो मदिति प्रत्याह । प्रांच मुपनिष्क्रम्यै के कशो यजमानं पृष्ठति पृष्ठामित्वा परमं पृथिव्या
 इतीयं वेदिः परो अंतः पृथिव्या इति प्रत्याह मदिम्ना पुरस्तादुपरिष्ठाञ्च वपानी चरंति सुस्तस्वयं
 सूः प्रथमं तर्मदत्यर्णवै । दधे हर्षा मृत्वि यं यतो जातः प्रजापतिः । होता यक्ष प्रजापतिं मदिम्नो जु
 षतां वेतुपि बतु सोमं होतयजेति प्रेषस्तवे मे लोकाः । प्रदिशो दिशश्चैतिया ज्याश्रोजस्तु परा गो सृ
 ग इति प्राजापत्या वैश्वदेवी कृत्स्निरितरेषां पशूनां प्रचरंति पंचमेन पृथ्या द्वात्रास्य व्यूहस्य ॥ १ ॥ ५
 तस्य विशेषां च द्यमो ग्निं तं मन्य इत्याज्यं तस्यैकादिकमुपरिष्ठात्पुनरुचैवैकादिकारुचा
 स्त्रिकदुकेषु मदिषो यवाशिरमिति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदे कालचरान् एकादिको नुचरः स्त्रिके
 चात्य मुह्यैकादिकमुपसंशस्य तस्मिन्निविदे दध्या देवां निक्षेवल्यो सत्यं देवं सधितारमो ज्ये

वैश्वदेवस्य प्रतिपदेकादशस्थाने एकादिको नुचरः स्रक्केषु चैकादिकान्युपसंशस्यते शुनिविदो दध्या देवमेवाग्निमा
रुते चतुर्थं दृष्ट्या हरुतमंज्योतिर्गौरायुरसि जिद्विथ जिमहाव्रतं सर्वस्वो मोक्षो यामो वास्त्रमि पुरुषवर्जं म ब्राह्म
णानां वित्तानि प्रतिदिशमृत्विग्न्या दक्षिणा ददाति प्राची दिग्घोतुर्दक्षिणा ब्रह्म ऋषिप्रताच्य धर्मे रुदाच्यु
क्तातुरेता एव होत्रका अन्यायता अन्यायता ॥ १५ ॥ इति सूत्रे दशमोऽध्यायः ॥ १॥ ॥ अथैषामङ्गायोगो ते
विशेषान्वद्यामां यथा सुक्ता नियमैः यस्मै का मायतवत्य मेवैका होतिरात्र आदौ प्रायणीय एषो
त्युदयनीयो व्यक्तो मध्यं दीनेषु वैश्वानर एष एव तावन्तरे षण्ण्वन्दो दशरात्र एषा प्रकृतिः सत्रा षण्
तत्रोपस्थानमूर्ध्वं दशरात्रा देकादार्थं महाव्रतं प्राग्दशरात्रादितरेषामङ्गाद्यदार्थं गो आयुषा च
हार्थं त्रिकटुका अतिष्ठुव्यदं पूर्वं त्रिकटुका इत्याचक्षते चतुर्हार्थं त्रिकटुका महाव्रतं चर्पचादार्थं सि
ष्ठुवर्पचा हतं तस्य तु षष्ठाहृतीयस्य वनं षष्ठ्यहार्थं सिष्ठुवर्ष षष्ठ्यहर्षं न्याया आवापा षष्ठ्यहर्षा ॥ पुनः ॥

रात्रि

नस्त्रिकदुकांन्यायकृतं द्योतनं ३

पुनःपूर्वःपूर्वश्चषलहस्तोत्रतामेवगच्छति॥१॥द्वौत्रयोदशरात्राद्विद्विकामानाप्रथमंष्टुष्टंठंदोमौश्चा
तरासर्वस्तोमोतिरात्रोन्यायकृष्टंव्रतवंतंप्रतिष्ठाकामाद्वितीयंत्रालिचतुर्दशरात्राणिसार्वकामिकं
प्रथमंद्वौष्टुष्टावाचतुत्रउत्तरस्तलोवोदकेवाविवादेवामीमांस्यमानाद्वितीयंष्टुष्टमसिंप्रतिष्ठाका
मास्तृतीयंचत्वारिपंचदशरात्राणिदेवत्वमीशतांप्रथमंप्रथमस्यचतुर्दशरात्रस्यष्टुष्टमध्येम
हाव्रतंव्रतवर्चसकामाद्वितीयंद्वितीयस्यचतुर्दशरात्रस्यग्निष्टुष्टायाणीयादनंतरंसावाहीनिकोउलोत्वा
कावाश्यतांतृतीयंतृतीयस्यचतुर्दशरात्रस्यग्निष्टुष्टायाणीयस्यस्थानेन्यायकृष्टंष्टुष्टदोपजनं४शोयो
न्यायकृष्टंष्टुष्टदोपजनंप्रतिष्ठाकामाश्चतुर्थंषोडशरात्रंचतुरात्रोपजनमन्नाद्यकामाःसप्तदशरात्रंपंचदश
रात्रोपजनंपशुकामाअष्टादशरात्रिमासुकामाषलहस्त्यात्रष्टुष्टसंतंत्रस्योपजनंवक्ष्यामएकानविं
शतिरात्रमेकरात्रोपजनंग्राम्यारण्यापशूनवरुहस्त्यामानाविंशतिरात्रंप्रतिष्ठाकामाश्चलिजिद्विजितं

उत्तरपङ्क्त

तावसिद्धवाद्द्वं॥२॥ द्वावेकविंशतिरात्रौ प्रतिष्ठाकामानां प्रथमं त्रयाणामसिद्धवानां प्रथमावतरा
तिरात्रो ब्रह्मवर्चसिकामादित्यनवरात्रास्यासिद्धिर्द्विजिह्वे जितोत्थाने द्वौ पृष्ठावाहवत्तत्र स्तव
स्थाने द्वौ पृष्ठावा संहिता इत्याचक्षते द्वाविंशतिसुत्रं च त्तरात्रोपजनमन्नाद्यकामास्त्रयोविंशतिरात्रं
पंचरात्रोपजनं पशुकामा द्वौ चतुर्विंशतिरात्रौ प्रजौ कामाः पशुकामावा प्रथमं कलहश्चात्र दृश्यते सतत्र
स्योपजनं वक्ष्यामस्यर्गको के व स्यंतो ब्रध्नस्य विष्टपरो द्वौ द्वौ द्वितीयं पृष्ठास्तोमस्त्रयस्त्रिंशो निरुक्तो
रादि विशालः पृष्ठास्तोमा एकविंशतिरात्रोपजनं त्रयस्त्रिंशाः प्रतिमाः पूर्वस्मिंश्च देवुलोमा उत्तरस्मिंश्च विंशतिरात्रो
लोपि वोत्तर एव च द्वौ प्रतिलोमो नुलोमश्चानि रूक्तमहाराहवत्तत्र पृष्ठास्तोमस्त्रिंशदतिरुक्तो ज्योतिरुत्तपसा
मांसं सदा मयनमित्येतदा चक्षते पंचविंशतिरात्रं मेकरात्रोपजनमन्नाद्यकामा षड्विंशतिरात्रं द्विरात्रोपज
नं प्रतिष्ठाकामाः सप्तविंशतिरात्रं त्रिरात्रोपजनमृद्धिकामा अष्टाविंशतिरात्रं चतुरात्रोपजनं ब्रह्मवर्चस श्रीष्ट
हर

३५

कामा एकान्त्रिंशदात्रपंचरात्रोपजनपरमाविजिति विजिगीषमाणास्त्रिंशदात्रमन्नाद्यकामाः ४४
 लहस्यात्रयतेसतंत्रस्योपजनवद्व्यामएकत्रिंशदात्रमेकरात्रोपजनमन्नाद्यकामाः ४५
 द्विरात्रोपजनप्रतिष्ठाकामाः ४६ ॥ ३ ॥ त्रीणित्रयस्त्रिंशदात्राणिप्रतिष्ठाकामानीप्रथमंत्रयारणामसिद्ध
 वानामुपरिष्ठादुपरिष्ठादतिरात्रोत्सववर्षसकामाद्वितीयचतुर्णांपंचरात्राणामावृतउत्तमउत्तमोर्च
 तरासर्वस्त्वोमोतिरात्रोत्तोलोकोप्स्यतां तृतीयषष्ठपंचरात्राणीमध्येविश्रजिदतिरात्रआवृतास्त्व
 तरेत्रयश्चतुस्त्रिंशदात्रंचतुरात्रोपजनमन्नाद्यकामाः पशुकामानामुत्तराणिचत्वारिंशदत्रिंशदा
 त्रं ४ पंचरात्रोपजनः षड्विंशदात्रेषलहउपजायतेसतंत्रस्योपजनवद्व्यामः सप्तत्रिंशदात्रेकरात्रो
 पजनोष्टात्रिंशदात्रोपजनएकान्त्रिंशदात्रोपजनमन्नाद्यकामाः अष्टात्रिंशदात्रोपजनमन्नाद्यकामाः
 त्रचतुरात्रोपजनपरमायाविराजिप्रतिष्ठतएकचत्वारिंशदात्रप्रभृतीन्नुत्तराणिन्यायेनाष्टाचत्वारिं

द्विरात्रो २ नि ५

१००
हर

चौ षड्विंशत्यादि षड्विंशत्यप्रभृतीनि

श्राद्धादिचारश्राद्धाद्युपलब्धतीतिचैकोनशतरात्राद्यैत्रैकरात्रचतुरात्रोपजनानिव्रतवन्ति॥४॥सहैकोनपंचाशद्वि
त्राणिविपाकनावर्त्यतःप्रथममतिरात्रस्त्रीणित्रिविधंन्यहान्यतिरात्रोदशपंचदशान्यतिरात्रोद्वादशसप्तदशो
न्यतिरात्रःषष्ठ्योतिरात्रोद्वादशैकविंशान्यतिरात्रस्त्रिंशद्विंशप्रथमोऽग्निष्टोमः४षोडशमुत्तमः४पंचदशानामुत्तमः
इतरेविधृतयद्रुत्याचक्षतेयमातिरात्रयमादिगुणामिबभ्रियमिहंतोद्वादशविंशौगोआयुषाअतिरात्रोद्वा
वसिष्ठवावसिजिदिश्वजितावतिरात्रविकोसिष्ठवःसर्वस्तोमो नवसप्तदशावतिरात्रो महाव्रतंस्वानाशेष्य
कामास्तृतीयंचतुर्णांष्ट्रिंशद्गामेकैकंनवहृत्योनववर्गाणांप्रथमस्यतमो त्रयान्यहान्यग्निष्टोमउत्तमः
हाव्रतंसवितुःककुभद्रुत्याचक्षते॥५॥त्रयाणामुत्तरेषांन्यायवैश्वदेवमिष्टुवाःप्रथमस्यतुर्धंचतुर्थसिर्वस्तोमो
तिरात्रउपसंस्तुगार्हपत्येगुलुसुर्गधितेजनपौतुदरुभिःपृथक्कूपं॥ष्विविपस्यानुसवनसंकेनेषुनारा
शसिञ्जीरंनभ्यंजीरंश्चैवचसानभायुर्येवात्मानैवजानीरंस्तएताऊपेयुरीजनाभ्यंजनीयाद्रुत्याच

यवः

ना ५३

स्तोत्र

एता एव प्रतिष्ठा कामा आजीनाभ्यंजनवर्जमेता सामेव सर्वस्तोमस्थाने महाव्रतमैंद्रमत्यं न्याः प्रजाबुधैर्व्रतं एतासा
मेव सर्वस्तोममुद्रयं यथास्थानं महाव्रतं सर्वत्सरकामानास्यंत उन्नतममतिरात्रं श्वतुर्विंशं त्रयोपि स्रुवां नवरात्रो
पि स्रुवो गोआयुषी दशरात्रो ब्रतमति स्रुवः सर्वत्सरसं मिता इत्याच दृते एकषष्टिरात्रं प्रतिष्ठा कामा एता
सामेव पृथ्याव नितो नवरात्रं तयोरा दृते उत्तरं शतरात्रमायुष्कामश्चतुर्दशानि स्रुवांश्चतुरहोपजना
इतिरात्रिसत्राणि ॥ ६ ॥ अथ गवामयनं सर्वका मां प्रायणीयचतुर्विंशोपेत्य त्रैवेरानि स्रुवांश्च
अपंचमान्यं च मासानुपयंत्यथ षष्ठ्यं संभरंति त्रीनानि स्रुवांश्च मंजितं चरसाम्ना इत्या नभ्या पूर्यते
होभ्यामिति नु पूर्वपक्षोऽथ विषुवानेकविंशो न पूर्वस्य पक्षसो नोत्तरस्यो वृत्ता स्वरसामानं षष्ठ्यं द्वादशोत्तरस्य
पक्षसं स्वरसामो विश्वजितं पृथ्वी त्रीनानि स्रुवानिति सप्तमं द्विरात्रो नैकवाथ षष्ठ्यं स्रुवांश्चतुरानि स्रुवां
श्चतुरो मासानुपयंत्यथोत्तरं संभरंति त्रीनानि स्रुवान् गोआयुषी दशरात्रं ब्रतोदयनीयाभ्यां सप्तमं पृ

धोत्तरं पक्षं आ २

द्या ४

म

सप्तमस्त

र्यतइति चेक सप्तार्यमुतरं पक्षोयदिसंभार्यं त्रतोदयनाये एवोत्तरस्य गोआयुषी एवोत्तरस्य गोआयुषी
 वाविहरेयुगां विश्वजि तो नंतरमायुषी पूर्वदिशराचादपि वेद्वं विश्वजितं सप्तमं सवमनमासं कृत्वोदरेयु
 गोआयुषीदशरात्रं चापि वोत्तरस्य पक्षसो दान्ये वावत्तरं ननु लो माः षलहास्युष्यलहावावत्तरं ननु लो
 मान्यहानीति गवामयनं सर्वेषां षलहा अतिष्ठवास्युरतिष्ठवास्युः ४॥७॥ ॥ एकादशो ध्यायः ॥ शुभं स
 गवामयनेनादित्यानामयनं व्याख्यातं सर्वे त्वतिष्ठवांस्त्रित्पंचदशा मासाश्च पृथ्वा मध्योर्नैव षष्ठ्यं सप्तमा
 त्तमान्यर्जयित्वा बृहस्पति सर्वे इत्तु तैवापि जिदिश्वजि तो स्थाने सप्तमस्य च मासस्यो त्तमयोरति
 प्लवयोः स्थाने त्रिवृच्छूलोदशरात्र उद्दि द्दलभिदौ चो त्तमस्य च मासस्यो दौ येति प्लवास्त्रय उद्दयतेषां
 मध्यमं यस्युः पृथ्वा मध्यमाः समूहो दशरात्रः ४॥१॥ आदित्यानामयनेर्नागिरसामयनं व्याख्यातं त्रि
 वृत्तस्त्वतिष्ठवाः सर्वे पृथ्वा दयश्चोद्या मासाः पंच पूर्वस्य पक्षस्य चत्वारस्तुतरस्य पृथ्वा ता अष्ट
 मा दय उ त्तमस्य मासस्यो दौ ये षलहास्त्रयः पृथ्वा ता एव ते पिरस्युः पूर्वो स्यातामतिष्ठवौ ॥२॥ इति वात

मा ६

६१

ये ते रयनं प्रायणी योतिरात्रिस्त्रि दृता मासं पंच दशेन सौमं सप्तदशेन मासं मेकविंशेन मासं त्रिणव
 न मासं त्रयस्त्रिंशेन मासं चतुर्विंशेन मासं चतुर्विंशेन मासं चतुर्विंशेन मासं चतुर्विंशेन मासं चतुर्विंशेन मासं
 षामेवाङ्गामतिरात्रावित्यपरं मन्यत्राप्यादिष्टैः कालैः पूरणेन च संस्कृतं नियमः ॥ ३ ॥ कुंडपायिनामय
 नं मासं दीक्षितात्तवर्तिते मासि सोमं क्रीणीति ते षोडशदशोपसदो भवन्ति सोममुपनह्यं प्रवक्ष्यं पात्राळ्यु
 त्साद्योपनह्यं वा मसामग्निहोत्रं जुह्वति मासं दशैः पूर्णमासाभ्यां यजते मासं वैश्वदेवेन मासं वरुणाद्य
 चासौ मासं साकमेधै मसि शुनासीरीयैः गयदहमसिः प्रयतेत दहरिष्टिसमायाग्निप्रणयनादिष्वमो
 त्सादिनादिवोपवसथिर्कैः कृत्वाधो हते प्रसुतुयुस्तैः कौतुपसंक्षारवाः कुर्वन्ति तथा दृष्ट्या सोमं
 मानग्निहोत्रादीन्वदंतस्तदनुपपन्नं पथर्थं च निप्रणयनं तस्यैवं श्रुत्या निमित्तं मतिप्रणातं च यथाचितं
 गुण्यं दर्शयित्वा मासयोस्तथाग्निहोत्रस्य सदो हविर्दत्तान्याग्नीध्रीयाग्नीषोमप्रणयनं वसतीवरीयहणानि

रूपं

चर

न तं नं

सोऽप्याः संवत्सरा गवामयनशस्याः पूर्वोऽर्धे न्याये णी प्रजापतेर्वा दशसंवत्सरं त्रयस्त्रिंशत्तः संवत्सरास्त्रयः पंचदश
 त्रयः सप्तदशस्त्रय एकविंश एतैरेव स्तोमैः शक्त्यानां षट्त्रिंशद्वर्षिकमेकैकेन नवनवनवर्षा षष्ठ्यै तैरेव स्तोमैः
 साध्यानां शतसंवत्सरं मेकैकेन पंचविंशतिः पंचविंशतिर्वर्षा लिये तैरेव स्तोमैर्विंशत्युज्जं सहस्रं संवत्समेकैकेन
 द्वादतीयान्यार्द्धवर्षीयान्यार्द्धवर्षीयानि वर्षा शतान्यग्नेरग्निष्टोमसहस्रं सहस्रसाव्यमित्येतदाचक्षते ॥
 अथ सारस्वतानि सारस्वत्याः पश्चिमउदकांते दीक्षेत्तत्रैव दीक्षोपसदः कृत्वा प्रायणीयं च सप्तस्वरीं दिक्षिणेन
 तीरेण शम्याप्रासे शम्याप्रासे हरद्वयजमाना अनुब्रजे युः संहार्य उल्लखलबुध्नो यूपश्च कीर्तितसदो हविर्वा
 नान्याग्नीध्राय पत्नी शालां च दक्षिण पुरस्तादा हवनीयस्यावल्का युवांश्च शम्यां घृदरेऽर्धं यत्र निपतौ न
 द्वादपत्यस्यायते न ततो धि विहारं विषमो चे निपतेदुदृत्य समे विहंयुरे सुचेदारुणं पुरो लार्शं निर्वपेत्पुरे पा
 न्नं च रुमपां न पादा ह्यस्थादुपस्थं समन्यायं त्युपयं त्यन्या इत्यातः समानं सर्वेणां मित्रावरुणयो रयनं ऊं दुपा
 यिनामयनस्या दान् षण्मासानावर्तयतो ब्रजे युमा सिमा सिच गो आ युषी उपेयुरा युर युग्मे युग्मे

स्त्रि

पश्चत्तानि सवन्ति सुत्यार्थान्येके तत्कालश्चैव तद्गुणः सिद्धस्वभावात् न च व्यवधानादन्यत्वेयथा वृष्ट्या सिद्धव्ये
सगुणानीहैव कर्मणामुद्धार उपजनो वा सुब्रह्मण्यात्वं तन्मनवधृते ह कालसंशयित्वा दुस्सर्गमेकं सुत्यो पस
द्गुणत्वात् क्रियात्वेव प्रवृत्ते ह्येतमगत्या विस्थाने दोषसिद्धता मासं पंचदशेन मासं सप्तदशेन मासं मेकविंशेन म
सं त्रिणवेन मासं मष्टादश त्रयस्त्रिंशानि द्वादशा हस्य दशा हानि महाव्रतं चातिराचश्च सर्वेण यज्ञेन यजते
य एतदुपर्यति ॥ ४॥ सूर्याणामयनं गोआशुषीदशस्तोमे अनुलोमे षष्मा संप्रतिलोमे षज्योतिर्द्वादशी स्तोम
विष्णुवस्थाने प्रकाशमाका उपेयुस्त्रैवर्षिकं प्रजाकामा गवामयनं प्रथमं संवत्सरोत्थादित्यानामर्थगिरसी चत्वार
रिता पश्चितानि द्वादशकता पश्चितं प्रथमं संवत्सरं सदीक्षो पसत्कृतस्य चत्वारः सौत्या मासा गवामयनस्य प्रथमं षष्ठ
सप्तमोत्तमास्त्रैवर्षिकं ता पश्चितं तस्य सौत्यं संवत्सरं उत्तमं गवामयनं ज्योतिर्गौरायुरभिजिदिक्षु जिन्महाव्रतं च
तुर्विंशानी वै कैर्द्वादशवर्षिकं ता पश्चितं तस्य चत्वारः सौत्याः संवत्सरा गवामयनस्य स्याः पूर्वैर्द्वादशैर्वन्यायेनापि
नोत्तरस्य पक्षसो द्वादशविंशतिः सवनमासा भवेयुस्त्रयो विंशतिः पूर्वस्य षोडशैर्द्वादशैर्वर्षिकं महातापश्चितं तस्य द्वादश

सं

न ३

दि १

१२
५

94
5 (A)

सूत्रतरङ्ग
भाष्य
सू. ७ प्र. २ श्रु. ५ मा. य. ७ अ. १० ब. १०

218

११०

अथ

१४
५० (३)

प्रयोगारम्भम्

नारायणभट्टप्रणीतम्

विषयः प्रयोगः

२२३३

卷之四

١٠٠

[illegible]
$$\frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{32}$$

पशुपतये = कृष्णाय नमः

सर्वं स्विष्टं सुकृतं कपोतुमे। अग्नये स्विष्टकृते सुकृतकृते सर्वप्रायश्चित्ताहुतानां सर्वान् कामा
समर्द्धय स्वाहेत्येकं श्रुत्यैकं श्रुत्यैवाग्नौ शान्तदेशे जुहुयात्। स्विष्टकृते अग्नये दंतममुति
त्यागः। ततो गेहस्ततरतः स्थिता मिथ्यबंधनरज्जुं विरस्य रुद्राय स्वाहेति हुत्वा पश्चात् प्रायश्चित्
प्रायश्चित्ताहुतीः सप्त जुहुयात्। तत्र मंत्रो अया श्रुतिविमदो अया अग्निः पंक्तिः। प्रायश्चित्
ताज्याहुतिर्होमे विनियोगः। ॐ अया श्रुत्याग्ने स्य नमि शस्ती। अ सत्यमित्व मया असि। अद
सा वयसा कृतो या स नृव्यमृदिषेयानो धेहि नो धेयं षजं स्वाहेत्येकं श्रुत्य जुहुयात्। अग्नये अय स
दंतमम। अतो देवा मे धाति थिर्गयत्र। विनियोगः प्रायश्चित्। ॐ अतो देवा अवंतु नः० नः० स्वाहा
देवेभ्य इदं०। इदं विष्णु मे धाति थिर्गयत्र। ॐ इदं विष्णुः० सुरे स्वाहा विष्णवे इदं०। अ स
मस्त व्याहृता नां किंवा मित्रजमदग्निर्भरुहार्ज प्रजापतये अग्निर्वायुः सूर्यः प्रजापतये गा
यत्र्युल्लिगं नृष्टं बृहस्पतिः। ॐ भस्वाहा अग्नये इदं०। भुवः स्वाहा वायवे इदं०। ॐ स्वः स्वाहा०
सूर्यो य इदं०। ॐ भूभुवः स्वाहा प्रजापतये दंतमम। ततो ब्रह्मा कर्त्तारं परीत्याग्नेर्वायव्यदेशे
तिष्ठन्नेता एव सप्ताहुती जुहुयात्। त्यागं यजमानो न कुर्यात्। ततस्तत्र स्थो ब्रह्मे नमः०

इति पशुपतये

श्रीगणेशाय नमः

अथानु

अस्मिन्निमित्तनिमित्तं ते सति यद्देवा अभितं स्त्रिष्टुप (मं त्रविपर्यासादनिमित्तप्रायश्चित्तं
हुतिहोमेविनियोगः॥ यद्देवा अतिपातयानिवाचवप्रयुती देवहेवनं। अरायो अस्मां अभि
पुछनायतेन्य त्रास्मिन्मस्तस्तनिधेतनस्वाहा॥ यजमानः अग्नयेदं॥ इदं नमम। अना ज्ञातमिति मं
त्रद्वयस्य हि रण्यगर्भो ग्निरनुष्टुप। अं अना ज्ञातं यदा ज्ञातं यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य
कल्पय त्वं हि वेत्स्यथा तथं स्वाहा॥ यजमानः अग्नयेदं॥ पुरुषसंमितो यज्ञो यज्ञः पुरुषसं
अग्ने तदस्य कल्पय त्वं हि वेत्स्यथा तथं स्वाहा॥ अग्नयेदं॥ यत्पाकं त्रितो ग्नि स्त्रिष्टुप। यत्पा
कं त्रामनसा दी नदक्षा० अग्नयेदं॥ स्कं ननि न्नाद्यनियत निमित्ते सति वक्ष्यमाणं प्रका
रेण तत्प्रतिपदोक्तं जपहोमाकुर्यात् ब्रह्मा। ब्रह्मणो भावे यजमान एवेता प्रायश्चित्तादीन् कृ
त्वान्प्रस्मैवरं दद्यात्। ततो यजमानः सर्वं कर्म प्र पूरणी भद्रद्वयं दां पूर्णं दुर्गं जुहुक्त्वा यात्। त
द्यथा। स्कवेणा ज्यंगृहीत्वा सु चंसमं बिलं पूरयित्वा तस्यां सुवमं घी बिलं निधाय पुनरथ
बिलं निक्षिप्य स्कवाग्रे कुसुमाक्षतं निधाय सव्यपाणिना सु कं सुवमं लेधत्वा दक्षिणपा
णेना स्क कं सुवमं शं खमुद्रया गृहीत्वा तिष्ठन्मम पादं चरुं कायं स्कवाग्रं न्यस्तदृष्टिः प्रस
न्नात्मा समुद्रादहमि रित्येकादशं वस्य सूक्तं सत्यं सत्यं वाग्देव आपा स्त्रिष्टुप। अं अना

इति संकल्प्या तूष्णीं समस्त व्याहृतिभिर्वीर्यमिद्वे मं कुर्यात् व्याहृति पक्षे व्याहृती नामि त्यादि पूर्ववत्
 न्वाधानसमिद्धो मे विनियोगः ॥ ॐ भू भुवः स्वः स्वाहेति प्रजापतये द नममेति त्यागः तं चो
 त्तं धारयेत् संकदे तुभ्यं ता इति क्रु चाज्यं कुत्वा समारोपयेत् तद्यथा तुभ्यं तादि ह्यो निर्ग
 यत्री ॥ कृतान्वाधानाग्नेः समारोपाधिकार्यं प्रायश्चित्ताज्या दुति होमे विनियोगः ॥ तुभ्यं ता
 अंगिरस्तनः ० क्रुक् स्वाहाग्नये दं नममा ततः स्त्रिभिः स्त्रिभिः कुशद्वैः सव्यपाणिमूधोद
 क्षिणं चोपरि कुर्वन् पूर्वदळाग्रे रुत्तरदळ मूळैश्च त्रिसंधिं द्विगुणां रज्जुं कृत्वा पुनर्दक्षिण
 मधः सव्यं चोपरि कुर्वन् तथैव त्रिगुणयेत् ॥ अंतं प्रदक्षिणं ग्रंथिं दद्यात् एवं षट्त्रिंशद
 भिद्वैरे कारज्जु भवति ततस्तस्यामुदगग्राया प्रादेशमात्रा मुष्टिपरिमिता नृभो निधाय
 तया बहिर्दिशं वेष्टु रज्वरेण रज्जु मूलं सह दा वेष्टु तदगग्र शेषं पूर्ववेष्टित रज्ज्वा अधस्तात्
 नाथपरिस्तरणाद्यर्थं दभैः सह गन्धाय तनामभ्याङ्गोपरि निदध्यात् ॥ ततो न्वन्या ताद शेषं कृ
 त्वा रज्ज्वा उदगग्रया पालाशं रवादि रंशु रामी वरादिय ज्ञेय दक्ष मपरं मे हि मात्रं चित तत्तिना
 चं वापं च दशदारु कमिधं प्रागग्रं सह दा वेष्टु पूर्ववं निदध्यात् अत्रेधो बहिषो वधने केचि

मंत्रविधिंति। तत्र बहिषे दंडाण्ये सन्न हनं प्रषाते ग्रंथिं बध्नातु सते नास्त्रादिति। इध्मे। यत्कृत्वा
 पंकुत्वा प्राविशस्त्वं वनस्पतीन्। अतस्त्वा पंचदशधा संभ्रामि सुसंभ्रता इति। कृत्वा त्वया त्वरे
 छो देवपु रश्चर सद्यासं त्वा इति। एकविंशतिधे सत्र पंचदशधे तू हेन॥ अन्ये त्व नू हमाहुः॥ अत्र
 रेतु मंत्रो नेछंति। ततः पत्नी अग्न्या यतना लं करणं कुर्यात्। ततो दंपती गंधादिभिः स्व शरीरे अ
 लं कृत्य तद्दिने कलह क्रय विक्रय प्रहाता नृत्य बहु भाषण चौर्या दिव्य सनपयं कन्याय न रंतथा
 वन करं दधिसक्तवः भक्तु कलं कोड वचण कमस्सरं ता कष्टा एगु उल वण धाना वि शेष के
 ररूप कम धु माष मांस मद्य परां नोप वास तैल मैथुनानि वर्जयंतौ॥ दधि घृत पयो मिश्रं हृदि
 ध्या नं दिवै वस कृद्गं जीयातां॥ आहु कृतु आहु रोषं मासाद्यं भुंजीता॥ व्रत लोप्रा त्यैः सह
 वेशने वा उपोष्य त्वे मग्ने त्व तपा इत्युवाच्या दुतिं जुहुयात्॥ त्व मग्ने इत्यस्या वत्सो निगा
 त्री॥ व्रत लोप जनि त दोष परिहारा र्थमा ज्य होमे विनि योगः॥ ॐ त्व मग्ने व्र तपा असि॥ ॐ
 तपा याग्नय इदं नमम। यद्वा निर्वापादि पूर्व कं व्र तपा याग्नये पार्वण स्त्रालीपा केन समा
 ततंत्रं चरुं प्रधा नात् पूर्व जुहुयात्॥ ततः प्रोतिपादि प्रा तरोपासनं दुत्वाग्निं परितः सुध

परिस्तृणीयात् तच्चैच्छं। अग्न्यायतनादष्टांगुलिपरिमितदेशे ईजानां दिशमारभ्य प्रदक्षिणं सम-
नात्सोदके नपाणिनात्रिः परिमृज्य पूर्वमुपरिनिहितदर्भे ईशांगुलिमिते देशे प्राच्यादिषु परिस्तृणी-
यात्। तत्र प्राच्यां प्रतीच्यां चोदगग्रादर्भाः। अवाष्टामुदीच्यां च प्रागग्राः। पूर्वपश्चात्परिस्तरणमू-
यो रूपरिदक्षिणपरिस्तरणं। उत्तरपरिस्तरणं तु तदग्नयोरधस्तात्। तेव दर्भा अमीयतसंख्य एक-
कस्यां दिशि चत्वार इत्येवं षोडशवा। ततो ग्निर्दक्षिणतो ब्रह्मासनाथं उत्तरतश्च पात्रासादनं कथं
कांश्चित् प्रागग्रां दर्भां स्तृणीयात्॥ अग्नेरीशानां तस्त्रिरंभसापरिधि व्युत्तरास्ताणेषु दर्भेषु दक्षि-
णसव्यपाणिभ्यां क्रमेण च रुक्ताली प्रोक्षणे दक्षिणोत्तरौ प्रणता ज्यपात्रे ईध्मा बहिर्दिशि शूर्पं रुक्ता-
जिनमुत्तररुक्तासलं चेति द्वे द्वे उदगपवर्गं प्राक्संस्तु च न्युन्नानि आसादयेत्। अज्यमात्रं होमेत-
प्रोक्षणास्तुवौ प्रणता ईज्यपात्रे ईध्मा बहिर्दिशि वेत्येतावता मैवासादनं। ततः प्रोक्षणायात्रमुत्तम-
कृत्वा तज्जानं तर्गमिति साग्रसमस्तु कप्रादेशमात्रं कुशद्वयरूपेण वित्रे निधाय शुद्धाभिराद्रिस्त-
त्रं पूरयित्वा। गंधपुष्पादिक्षित्वा हस्तयोरंगुष्ठोपकृतिष्ठिकाभ्यामुदगग्रेष्ठकूपवित्रे धृत्वा अ-
स्त्रिरुत्तरपात्रान्युत्तानानि कृत्वा ईध्मां विस्त्रस्य सर्वाणि त्रिः प्रोक्षेत्। उत्ताने तु हस्तेन कर्तव्यं प्रोक्ष-

मवेत्त। अथावीनेतुहस्तेनकर्त्तव्यं एवादवेक्षणं॥मुष्टाकरोतियतोयमभ्युक्षणमिति स्मृतं। आपः किं
विक्रमं डुलौ क्षिपेत्। द्रव्ये ते ततो यथोक्तं रुक्षणं। शानदिग वस्थितं आह्वयमस्मिन्कर्मणि ब्राह्म
णत्वाद्युपेक्षितं। तस्याणि पाणिना गृहीत्वा दण्ड्यात्। ततो ब्रह्माद गोस्मात्पुत्रोऽप्राप्नुवो यज्ञो यज्ञो
त्याचम्य समस्तपाण्यं गुष्ठो धृत्वा ग्रैणाग्निं परीत्य दक्षिणतः दक्ष्णं वस्थित्वा आसनादं देवेभ्य
दक्षिणभागस्थ मेकं दर्भमंगुष्ठोपकानिष्ठिकाभ्यां गृहीत्वा निरस्तः परावसुरितिनैर्ऋत्यं निगम्य
नस्तुष्टु दमहमर्वा वसोः सदने सा दामीत्युक्तो दक्ष्ण एवा वामो रूपरि दक्षिणपदा दो संस्थाप्यो
पवित्रयोगंधारक्षतादिभिरर्चितः स नृष्ट हस्यति ब्रह्मा ब्रह्म सद न आशिष्यते बृहस्पतेय नृणां
यस्य ज्ञं राहिस्य ज्ञपतिं राहिसमां पाहीति जपित्वा यजमान एव वर्तेत। ततो यजमानः। प्राणिनां
प्रात्रमग्नेः प्रत्यङ्निः प्राय तत्र पवित्रे निधायोत्सृताभिरद्भिः पूरयित्वा गंधपुष्पाक्षतां निक्षिप्य
स्वस्त्युत्सृज्य। अग्रे उत्तरतो दर्भे च निधाय पवित्रे गृहीत्वा न्येद। अतिष्ठादयेत्। ततः प्रत्यगग्नेः कुर्यात्पुष्ट
पी निधाय तत्र प्रागग्रे पवित्रे निधाय अग्नयेत्वा जुष्टं निर्वपामीति तथैव निरुच्यते पवित्रे गृहीत्वा
गृहीत्वा सुपरि निधायोत्सृताभिरद्भि रग्नयेत्वा जुष्टं निर्वपामीति तथैव निर्वपामीति दर्शितं।

ॐ सर्वं सर्वं हस्यति प्रसूतः॥

११ स्पृष्टान्पात्रं भुवि कर्षन्निर्वोद गुदा स्यात्तांदा नमो प्रत्यस्यापः स्पृष्ट्वा तत्र स्थानं त

मरुजाने द्राग्निभ्यां त्वे त्यादिनिर्वापप्रोक्षणे च विशेषः। एवं नाम मंत्रक होमे निर्वापः प्रोक्षणे च यथा प्रोक्ष
देवतं देवता नाम ग्रहणे न कार्यं। समंत्र क होमे तु श्रु वणा कर्मादौ तूली चतुरश्रतुरे मूर्ध्नि निर्वापः
प्रोक्षे च। ततः पात्राणामुत्तरतः प्राग्वत्मा स्ताणे उर्ध्व लोम्नि कृत्वा जिने निहिर्ने उल्लखले
सले न पल्य बहल्य त्रिः शुक्ली कुर्वन्ति तां स्त्रिः प्रक्षालिता नृपथ नूपात्रे एकपात्रे वा अविद्य
ममन वस्त्रावितमंत रूपम पक्वं सुभृतं चरु पवेत्। ततः पवित्रे आज्यपात्रे निधाय तत्पात्रं पुन
रुं रुपाप्य तस्मिन्नाज्यमासि च्य अग्ने रत्तरतः स्तितां गा रा स्मृति दी रि करया उदगये निरु
हे षु तंगारे षु स भरम सु। अधि श्रित्य विलाप्येत द वन्व ला जल स्तणेः। निरु ल्लया दि
क्तो ग्नि यः परि स्तरणा दूहिः। अनिरु ल्लः समै व द्दिर्यः परि स्मृति मध्यमो। क्षस्म ता सहस्र
रुद वूप रि स्तरणा दूहि निरु ल्ल तेषु आज्य पात्र मा धि श्रित्य ज्वल दभो लि के ना वज्र ल्यो
अपर मात्रं प्रक्षालितं दं भा य द्यमा ज्ये प्र क्षिप्य पुन ज्वल ता ते न दर्भे जै व दभो लि के
मणा सहा श्रिः पर्यग्नि कृत्वा तदु ल्मु क मणा स्थापैः सविता पूर उल्लि

मेवां स स्मृति लुष्ट्वा हिरै रत्त प
ज्य

मागो नामि मर्शश्च। अथावदानधर्मः। स्क्रवेण सुव्याज्यमुपस्ती। रथे नानादेवताचरभाग
 मध्यादंगुष्ठपर्वमात्रंतिरश्च। नामिरंगुष्ठमध्यमानामिकाभिरुदग्याभिर्नख तंस्पशमिकुर्वन्तव
 दायदव्यामोप्यततश्च पूर्वभागं प्रातगायाभिस्ताभिस्तथैवावदायदव्यामोप्यपात्रं हविरभि
 धार्य दवरुक्मवत्तंच। मिधार्य विधूमाग्निज्वालाग्नौ अग्नये स्वाहेत्याज्यभागयोर्मध्यदेशे वा
 आच्छादयन्निवदव्यापाश्वेन दुत्वा अग्नये दं नममेति तत्पुनः पूर्ववदुत्तरद्विभागादवदाय
 अग्नौषोमाभ्यां स्वाहेति पूर्वदुत्तेः प्राग्गोदुत्वा अग्नौषोमाभ्यां नममेति तजैत्। पंचावत्तीन
 दव्यामुपस्तीर्य मध्यात्पूर्वार्द्धात्प्राग्गोदुत्त्रिहविषो वदायाभिर्जुहुयात्। पंचावत्तीनस्तु। जो धर्म
 नदग्या वत्सविदा आहिषेणास्तथैव च॥ भागविद्यावता औवाः पंचावत्तीन इति ताः दश
 तु अग्नौषोमपदस्थाने इन्द्राग्निभ्यां स्वाहा। इन्द्राग्निभ्यामिदं नममेति विशेषः। पुनर्दव्यामुपस्ती
 र्य प्रथमभागस्योत्तरार्द्धतः पूर्वविदानतोभूयो नूचीनाभिरेवांगुलीभिरुदग्यादव्यामोप्यद्विती
 यहविभागस्य तथैवावदाय पंचावत्तीन इति हिरण्यगर्भोऽग्निरतिधृतिः। स्वि
 त्स्व होमे विनियोगः॥ यदस्य कर्मणोत्यरि रिव यद्वा न्यूनमिहाकरे॥ अग्निष्टस्विष्टकृदि वा

नियोगः। सवितुष्टाप्रसवउतुनाम्याष्टिद्वेणपवित्रेणवसोः सूर्यस्यरश्मिभिरिति मंत्रेणैकश्रुत्यो
 चरिते नैकवारं द्विस्तूष्णीमुत्तानपाणिद्वयां गुष्ठोपकृतिष्ठिकाभ्यां मंतरयो रसं सृष्ट गृहीता
 भ्यामुदग्रग्राभ्यां पात्राभ्यां प्रागुत्पूयते पवित्रे अग्निः प्रोक्ष्या ग्नौ प्रहरेत् तूष्णीं ॥ त्वं दाय त्वाहेति
 मंत्रेणैति केचित्। अथाग्नेः पश्चात्परिस्तरणादुद्दिश्यात् नो ग्रतो भुवं प्रोक्ष्य तत्रां बहिः संनहन्
 रज्जुमुदग्रां प्रसाय्य तस्यां बहिः प्रागग्रमुदगग्रप्रवर्गमविरलमास्तीर्य तस्मिन्नाज्यपात्रे
 निधाय रज्जुवादिसंमार्जयेत्। तद्यथा॥ दक्षिणे न हस्ते न स्त्रुक् स्त्रुवो गृहीता स व्यनकां श्चि
 द्भार्गना दायग्रहैर्वाग्नेौ प्रताप्य स्त्रुवं निधाय दक्षिणे न हस्ते न स्त्रुवस्य बिलंदभाग्रैः प्रागादि
 प्रागपवर्गं त्रिः समुज्या धस्तादर्भाग्रौ वाभ्यां तं बिलपृष्ठं त्रिः समुज्या ततो दर्भाणां मूकैर्द
 षस्याधस्ताद्विलपृष्ठादारभ्या बुधुपरिष्ठाद्विलंता वत्रिः समुज्या द्विः प्रोक्ष्य स्त्रुवं निष्पृष्य ज्य
 स्था ल्या उत्तरतः सगसृष्टं निधायोदकं सृष्ट्वा तैरेव दर्भैर्जुह्वेवैव मेव संमज्ज्य स्त्रुवा उत्तरतो नि
 धाय दर्भानि द्विः प्रक्षालयित्वाग्नावनु प्रहरेत्। ततः शृतं च रज्जुवगृहीतेनाज्येनो निधायोदक
 दास्याग्नाज्ययोर्मध्ये ननीत्वाज्यादक्षिणतो बहिः प्रसाते रमासाद्य पुनरप्यभिधा

११ स्पृष्ट्वा न्यपात्रं भुवि कर्षन्निर्वोद गुदा स्या गांदां नमो प्रत्यस्यापः स्प्रष्ट्वा तत्र स्थानं त

अथ जनेन्द्राग्निभ्यां त्वेत्यादिनिर्वापप्रोक्षणे च विशेषः। एवं नाम मंत्रक होमे निर्वापः प्रोक्षणं यथा प्र
वृत्तं देवतानां मन्त्रहोने न कार्यं। समंत्रक होमे तु श्रवणा कर्मादौ तस्मात् चतुरश्रतुरो मूर्ध्नि निर्वापः
प्रोक्षेत्। ततः पात्राणामुत्तरतः प्राग्वत्मास्तार्णे उर्ध्वलोम्नि कृत्वा जिने निहिर्नैतल्लखले
स्थले न पल्य बह्व्यत्रिः शुक्ली कुर्यात्। तांस्त्रिः प्रक्षालिता नृपथ नूपात्रे एकपात्रे वा अविद्य
धमन वस्त्रावितमंत रूपमपक्वं सुभृतं च संपवेत्। ततः पवित्रे आज्यपात्रे निधाय तत्पात्रं पुर
तं रुद्राण्यतस्मिन्नाज्यमासिच्य अग्नेरुत्तरतः स्थितां गारास्मृतिद्वारि कर्या। उदगये निरु
हेषु तंगारेषु स भरसु। अधि श्रित्य विलाप्येतद् वज्रं लाजलस्तणे। निरुद्धस्यादिभ्य
क्तौ ग्नियुः परिस्तरणाद्दहिः। अनिरुद्धः समैव द्विर्युः परिस्मृतिमध्यमः। अस्मत्तासहस्र
रुदवूपरिस्तरणाद्दहिर्निरुद्धतेषु आज्यपात्रमाधिश्रित्य ज्वलदभोलिमेना वज्रल्यो
अपरमात्रं प्रक्षालितं दंभाय हयमाज्ये परिप्य पुनर्ज्वलता तेन दर्भेणैव दर्भोलिमे
रणा सहा श्रितः पर्यग्नि कृत्वा तदुल्लु कमाया स्वापः सविता पूर उल्लिख्य आज्यस्योत्पन्नं तं वि

मेवांशस्यैव तद्दुहिरैस्तपः

ज्य

समवेमृ मये नवापात्रयुगे नसंपुटीकृत्य सुवासिन्या श्रोत्रियागाराभस्वगृहाद्वा समुद्रनि
धूममग्निमाहृतं ह्यंडिलादागतेयां निधाय जुष्टोदमूना आत्रेयो वसु श्रुतो गिरिस्त्रिष्टुष्टु
द्युगे राहुगणैर्गौतमो गिरिस्त्रिष्टुष्टु। अग्न्यावाहने वि० ॐ जुष्टोदमूना एह्यग्नि इह होता
इत्यक्षेत्रे रावाद्या छादनं दुरी कृत्य समस्त व्याहृतीनां परमेश प्रजापतिः प्रजापतिर्बृहती
अग्निप्रतिष्ठापने विनियोगः ॥ ॐ भू भुविः स्वरित्यात्मानि मुखपाणिभ्यां षट्सुलेखरु
तत्तत्कर्म सुविहितनामकममुकनामकमग्निं प्रतिष्ठापयामि ॥ इति अग्निं प्रतिष्ठाप्य प्रोहि
तेधा नानि तस्मिन्नेषु धमन्या प्रबोध्य ध्यायेदेवं। चत्वारि शृंगा वामदेवो गिरिस्त्रिष्टुष्टु। अ
ग्निमूर्तिध्याने विनियोगः ॥ ॐ चत्वारि शृंगा त्रयः ॥ ३॥ स्मृति मंत्राश्च। सप्तहस्तैश्च त
शृंगः सप्तजिह्वो द्विशीर्षकः। त्रिपात्रसन्नवदनः सुरवासी नः शुचिस्मितः। स्वाहा तुदाक्ष
गोपाश्चेदेवी वामे स्वधा तथा। विभ्रदक्षिणहस्तैस्तु राक्षिमन्त्रं सुबं। नो मरं व्यतन
वामे घृतपात्रं च धारयन्। आत्मानि मुखमासी न एवं रूपो द्रुताशनः। इति ततो समिधो
यमारोपितो गिरिस्तर्हि प्रत्यवरोहणं कार्यं। तच्चैवं। प्रत्यवरोहेत्यस्य मंत्रस्य हि रजः

यदि

६-चक्षुषी आज्ये न अग्निमग्नीधोमौ २ २

एवम्

गिन

अग्निमत्यवरो हणेनिनिषेधः गः॥ प्रत्यवरो हजातवेदः॥ इतिमंत्रेणसुजातोपि तानि स्व
धंरुजापितेग्नौ प्रक्षिपेदिति। एतदंतं संरुजापितेग्नौ होमं कार्यं नित्यधारितुं होमेतुने तावत्॥ ततः पा
वणरुजालीपाके प्रधानादिना पूर्व दिने सद्यस्का ज्ञायां पौर्णिमास्या मशुक्लौ वा प्रधानादि न एव पा
तौ पासनं दुत्वा न्वाधानं कुर्यात्॥ तत्रेत्थं। आचम्य प्राणानायम्य समिद्धं त्रयं वा दप्य देशका
लोऽस्मत्त्वामम उपात्तदुरितक्षयार्थं श्री परमेश्वर प्रीत्यर्थं दशपूर्णमासाभ्यां रुजालीपाकाप्या
यक्ष्ये। तत्रेदानीं पौर्णिमा स रुजालीपाके नृपक्ष्ये। दशैतु पूर्व संकल्पितेन दशै रुजालीपाके न
यक्ष्य इति विशेषः। तत्र देवतापरिग्रहाय मन्वाधानं करिष्ये इति संकल्प्यास्मि नन्वाहिते
ग्नौ जातवेदसमग्निमिध्मेन प्रजापतिं प्रजापतिं चाधार देवते आज्येन अग्नीधोमौ प्रधानदे
वते चरुद्रव्येण। दशैतु अग्निमिंद्राग्नी प्रधानदेवते चरुद्रव्येति विशेषः॥ शेषेण स्विष्टकृतमि
ध्मस्य नहनेन रुद्रं अयासमग्निं देवान्विष्णुं अग्निं वायुं सूर्यं प्रजापतिं वैताः प्रधाक्षिदेवता आज्ये
न ज्ञाता ज्ञातदोषनिवर्हणार्थं त्रिवारमग्निं मरुत आज्येन विश्वान् देवान् संस्मर्य वणयक्ष्ये अंग
देवताः प्रधानदेवताः सर्वाः संनिहिताः संतु सांगेन कर्मणा संजोयक्ष्ये सद्यस्काले तु सद्योयक्ष्य

एवं तेषां

मि

नकु

गमे

गङ्गा पूर्णद्वितीयोऽविनियोगः। समुद्रादूर्ध्वं रित्यदि मधुमन्तं मूर्ध्नि स्थाहेति पठन् यवपरिमितधारां संतलां स्वरूपं
स्वशेषं दुत्वा अद्भुतं दं नममेत्युद्देश्य तत्का विज्योतिषे त्यस्य जानो रृषो ग्निस्त्रिष्टुप्। विज्योतिषा बृहतेत्यने
न च तथैवावशिष्टं दुत्वा। अमयेदं। तत्का विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्थाहेति संस्त्रवं दुत्वा विश्वेभ्यो देवेभ्यः दूदं गान
तस्तुं डलकरणात्समिदूर्ध्वं शकलानि अद्भिः प्रोक्ष्याग्नेौ प्रहरेत्। पूर्णद्वि त्वा स्येतदंतं समूळं प्रयोगं पारिज
नकारेण लिखत मपीदानीं शिष्टान् कुर्वन्ति। अथावभृथ स्थाणीयं पूर्णपात्रजले नमार्जयन्तं कुर्यात्। नद्यं
पूर्वासादितं पूर्णपात्रमास्तीर्णे बहिर्दिक्षिणेन पाणिना निधाय तत्र गंदगादिपुण्यनदीं स्मरेत्। दक्षिणेन पाणि
ना स्पृशन् पूर्णमसि पूर्णमेभूयाः सुपूर्णमसि सुपूर्णमेभूयाः सदसि सत्मेभूयाः सर्वमसि सर्वमेभूयाः अ
क्षिति रसि मामेक्षेत्। अतः जपित्वा कुशायैः प्रागादिपंचदिक्षू जळं मंत्रैर्यथा लिङ्गं सिञ्चेदिति मंत्राः॥
आद्यां दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तां। दक्षिणस्यां दिशि मासाः पितरो मार्जयन्तां। प्रतीच्यां दिशि यहाय
शवो मार्जयन्तां। उर्ध्वां दिश्याप ओषधयो वनस्पतयो मार्जयन्तां। उर्ध्वायां दिशि यज्ञः संवत्सरश्च
पतिर्मार्जयन्तां। इत्येकं श्रुत्वा पठन् प्रतिदिशं सित्का कुशायैश्च शिरसि मार्जयेत्। तत्र मंत्राः॥ अ
थो अस्मानि तस्य देव आपस्त्रिष्टुप्। मार्जने विनियोगः॥ आपो अस्मात्तरुं धयन्तु धनं न

श्रवा

मा

पः

गाम

सुनि न्यात न्याप ओषधयः संतु- २

चतस्रः पुनस्तु विश्वं हि रिपुं प्रवहन्ति देवी रुदिदाम्भः शुचिरापूतयमि। इदमपि सिंधुद्विपे आसीनुष्ट रामार्जनं विनि
इदमापः प्रवहतयत्किं चकुरितं मयि। यद्वा०। एभिर्मन्त्रैर्मां जने कृत्वा। दुर्मित्रियास्तस्मै संतु योस्माद्देष्टव्यं च
वयं द्विष्टास्तंहमीति। निरुक्तिदिशे कुशाग्रैर्गैः संचेत्। ततो ब्रह्मयजमानवान् राश्वरिष्ठमल्पं जलोपपात्रं
जलं तु माहं प्रजां परासि चंयानमद्यावरी रुण। समुद्रो नोनिया निस्वपाथो अपीति मन्त्रमेकं कृत्य गत्या
वाचयस्वयं वापरुत प्रत्यङ्मुरं निषिच्यो जलिस्तजलेः पापाय नो दाधमात्मानं यजमानं हवीं च प्रोक्षेत्
पत्नी तज्ज्वलं हविर्निषिच्येत्। अथ वायजमानं एव स्वपाणिभुक्तानं बहिर्विनिधात्वा तत्र हविर्गप
ना पूर्णं वा त्रमादोय माहं प्रजामि त्यनेन तज्ज्वलं प्रत्यङ्मुरं निषिच्य ता आग्ने समुद्रं गच्छतीति ध्यात्वा प
रुज्ज्वलं रात्मानं पत्नी च प्रोक्षेत्। ततः कर्त्ताग्ने वाच्यं स्फुटतः संस्था जपे नोपनिषेत्। तद्यथा। अग्ने त्वं
ति चतसृणां गोपायनालोपायना वा बंधुसुबंधुः श्रुतं बंधुर्विप्रबंधुर्वैश्वदेव कर्त्तृष्वदः। अग्नि
द्विपदा विराट् लुं दः अग्न्युपस्थाने विनियोगः॥ ॐ अग्ने त्वं नो अंतमः॥ ॐ कृ०४॥ ॐ च मे स्वस्व मे
प च ते नमः॥ यत्ते न्यूनं ते स्मै त उपयतेति रिक्तं तस्मै ते नमः॥ अग्नये नमः॥ स्वस्ति प्रजामेधां यशः
विदां बुद्धिं प्रियं बलं। आयुषं तेज आरोग्यं देहि मे हव्य वाहनः देहि मे हव्य वाह नो नमः। ततो ब्रह्मयजमानं

देरो

ने

नाम ह का दयः एतेन वतु सुत्राताः प्रयच्छन्तु वनं गच्छन्तु ततः आचारतः किं चिद्व्याख्या
मग्न इति मंत्रं जपन्तु संकल्पपात्रसंघटने शब्दं कुर्यात् ॥ ततो मातृकाविसर्जयेत् ॥
॥ इति श्रीनारायणसहस्रनामप्रयोगरत्ने वृद्धिश्राद्धप्रयोगः ॥ ॥ अथ पार्वणस्थो
लीपाकः ॥ तत्र स्थंडिलदिक्करणनिर्णयः ॥ तत्र चोलादिहोमो लौकिकाग्नौ ॥
पार्वणस्थालीपाकश्रवणाकर्मादिहोमो गृह्याग्नौ ॥ तत्र लौकिकाग्नौ होमे स्थंडिलक
रणादि रग्निप्रतिष्ठां तो विधिनिर्णयतः ॥ गृह्याग्निहोमे पिण्डहवप्रवेशवास्तुहोमः ॥ श्रु
तगवान्वष्टक्यादिषु नियतः ॥ धार्यायतने तदसंभवात् ॥ यदपि समिदावेदाग्निं समारो
पस्तदा गृह्याग्निं कर्तव्ये पि स्थालीपाकादौ नियतः ॥ एतत्सर्वमभिप्रेत्य यत्र क्वच होष्य
न्तस्तेरिति गृह्याग्निप्रतिष्ठापनविधयं प्रदर्शयितुमाह कारिकाकारः ॥ प्रतिष्ठाप्य
थत्तरेखा सुहोमाया बंहविधुजं ॥ एतदंशं तं कुर्वीत होष्यन्त्संस्थापिते नळ इति ॥ अ
थ यथासंस्थापिते नळे होष्यन्निति व्यर्थं स्यात् ॥ एवं स्थंडिलकरणविषयं निर्णयितुं

त

इति कर्णतः तत्र यजमानः कृतं नित्यकर्मक्रियः शुद्धिः एतद्धित्वेन तदा । पिपि ३
उपविष्टः सखा वाग्यतः । तत्र मन्त्राणां नायग्यदेशः कालो रुक्मिणी श्रीपरमेश्वर श्री
यथैमिमुक्त्वा मन्त्रं विष्टो तदा होमकर्तृत्वं डिलदिकरिष्य इति संकल्प्य गोपयारिलिसे
शुद्धो देशे शुद्धं राईशा न्या एभमुदकं संस्थं च चतुरंगुलं न्यतमंगुलं । न्यां च चतुर्दिक्षु
मिडित्वा हि सप्त संगुलपरिधिकफलं मष्टादशां गुलं विस्तृतं होमं नुतारेण तदधिकं
गततो न्यतमं न्यां न्यतं संस्थं डिलं कुर्यात् । यत्नो मयेन प्रदक्षिणमुपलक्ष्य दक्षिणेष्टौ उदी च
द्वे प्राग्व्यामद्वे मिता गुळानि तस्य त्कादक्षिणेणोपक्रमानुदकसंस्थां प्रादिशागा न्यां कलि
दक्षिणेणो न्यतमं न्यां न्यतं पूर्वलेखाया अप्रसंस्थेष्टे प्रादेशं संवितेष्टेष्टे लिखित्वा
न्यतमं न्यां न्यतं सप्तं उदकसंस्थां प्रागात् न्यां न्यां देशं संमितं हि तिष्ठे
न्यतमं न्यां न्यां कलमूलेन दक्षिणेण हस्ते नो लिख्यते साहचर्यं कलमूलेन दक्षिणेण हस्ते
न्यां न्यां शकलमग्नेयां ५ निरस्य पादे न्यां न्यां दक्षिणेण हस्ते न्यां न्यां त

[illegible]

